

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

diplomová práce

**Vývoj sdružování a spolčování
a jeho právní úpravy na našem území**

Martin Čmolík

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra veřejné správy

diplomová práce

Vývoj sdružování a spolčování a jeho právní úpravy na našem území

Vypracoval: Martin Čmolík

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí práce: Mgr. Jan Lego, Ph.D.

Katedra teorie práva

Plzeň, březen 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Vývoj sdružování a spolčování a jeho právní úpravy na našem území“ zpracoval sám a pouze s využitím pramenů a zdrojů informací v ní uvedených.

Plzeň, 27. března 2019

Martin Čmolík

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Janu Legovi, Ph.D. za velkou ochotu a cenné rady, které mi pomohly při jejím psaní. Mé poděkování patří také mojí rodině za podporu během studia.

Obsah

Seznam zkratk.....	7
1. Úvod.....	8
2. Právní úprava sdružování a jeho vývoj před rokem 1867.....	10
2.1 Vývoj sdružování do roku 1848.....	10
2.2 Vývoj v letech 1848 - 1852.....	11
2.3 Císařský patent č. 253/1852 ř. z., o spolcích.....	12
2.4 Uvolnění v 60. letech 19. století.....	14
3. Spolkový zákon z roku 1867.....	16
3.1 Zákon č. 134/1867 ř. z.....	16
3.1.1 Statuta spolku.....	17
3.1.2 Registrace spolku.....	19
3.1.3 Shromáždění spolku.....	20
3.1.4 Dobrovolné a nucené zrušení spolku.....	21
3.1.5 Politické spolky.....	22
3.1.6 Závěrečná ustanovení spolkového zákona.....	23
3.2 Spolkové právo za 1. republiky.....	23
3.3 Zhodnocení právní úpravy.....	25
3.4 Spolkový život za Rakouska a v období I. republiky.....	27
4. Právní úprava sdružování v období druhé republiky a protektorátu....	32
4.1 Spolkové právo před 15. březnem 1939.....	32
4.2 Spolkové právo za protektorátu.....	33
4.3 Spolkový život v období protektorátu.....	35
4.4 Obnovení demokratického uspořádání.....	36
5. Právní úprava sdružování po roce 1948.....	38
5.1 Zákon o dobrovolných organizacích.....	38
5.2 Změny právní úpravy.....	40
5.3 Národní fronta a dobrovolné organizace.....	41
5.4 Spolkový život v období 1948 – 1989.....	42
6. Spolkové právo po roce 1990.....	45
6.1 Právní formy občanského sektoru.....	46
6.2 Zákon o sdružování občanů.....	48
6.2.1 Pojem „občanské sdružení“.....	48
6.2.2 Stanovy občanského sdružení.....	49

6.2.3 Vznik občanského sdružení.....	52
6.2.4 Odborové organizace.....	57
6.2.5 Zrušení a zánik občanského sdružení.....	57
6.2.6 Zhodnocení právní úpravy.....	58
6.3 Nový občanský zákoník.....	59
6.3.1 Založení a vznik spolku.....	60
6.3.2 Stanovy a vnitřní organizace spolku.....	63
6.3.3 Zrušení a zánik spolku.....	67
6.3.4 Zhodnocení právní úpravy.....	67
6.4 Zvláštní oprávnění některých spolků.....	69
6.4.1 Spolky, na něž byl přenesen výkon veřejné moci.....	71
6.5 Judikatura v oblasti spolkového práva.....	72
6.6 Spolkový život po sametové revoluci.....	74
7. Závěr.....	79
Resumé.....	81
Zdroje a prameny.....	83

Seznam zkratk

Bohuslav	Bohuslavova sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu Československé republiky
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSÚ	Český statistický úřad
Hye-Hugelmann	Sbírka rozhodnutí Říšského soudu ve Vídni
KNV	Krajský národní výbor
KSM	Komunistický svaz mládeže
MNV	Místní národní výbor
NS	Nejvyšší soud ČR
NSS	Nejvyšší správní soud ČR
ONV	Okresní národní výbor
OZ	Občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.)
SprŘ	Správní řád (zákon č. 500/2004 Sb.)
SŘS	Soudní řád správní (zákon č. 150/2002 Sb.)
TrŘ	Trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb.)
ÚS	Ústavní soud ČR
Vážný	Sbírka rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech civilních

1. Úvod

Jako téma diplomové práce jsem si zvolil „*Vývoj sdružování a spolčování a jeho právní úpravy na našem území.*“ Problematika spolků mě zaujala již v rámci volitelného předmětu Právní úprava neziskového sektoru. Spolky jsou jednou z hlavních složek občanského (nebo též neziskového) sektoru, který se nachází v prostoru mezi státem, soukromými společnostmi a občany. Má umožnit občanům podílet se na dění ve společnosti a fungovat jako pojistka před bujením státní moci. Občanský sektor také reaguje na problémy, které státní moc neřeší. Profesor Jan Sokol vyslovil myšlenku, že: „*Občanský – jinak také nevládní nebo neziskový – sektor označuje něco, co v každé lidské společnosti je a nejspíš vždycky bylo,*“¹ neboť ochota pomáhat bližním a starat se o své okolí je přirozená většině lidí. Bez nadsázky lze říci, že lidská činnost s určitým společenským přesahem je jedním ze základních kamenů naší civilizace.

V diplomové práci, kterou tvoří sedm kapitol, se zabývám nejen vývojem právní úpravy spolků, ale též dobovými souvislostmi, jež jsou důležité pro pochopení vývoje legislativy v této oblasti. V každé kapitole také stručně zmiňuji vývoj spolkového života v daném období. Myslím si, že způsob, kterým stát upravuje výkon sdružovacího práva, je důležitým ukazatelem jeho vztahu k občanům.

V úvodní kapitole se kromě nástinu pojmu občanský sektor věnuji členění diplomové práce. Ve druhé kapitole stručně shrnuji vývoj spolčování od starověkého Říma do roku 1848. Poté se podrobněji zabývám císařským patentem č. 253/1852 ř. z., o spolicích. Ve třetí kapitole se věnuji spolkovému zákonu č. 134/1867 ř. z., který byl dosud nejdéle platnou právní úpravou spolků na našem území. Ve čtvrté kapitole popisují omezování sdružovacího práva v období druhé republiky a během druhé světové války. V páté kapitole se zabývám úpravou spolkového práva v období komunistické nadvlády, kdy se spolky začaly nazývat dobrovolné organizace a jejich vznik i činnost se dostaly pod kontrolu státu. Šestá kapitola popisuje obnovení svobodného

1 SOKOL, J. *Občanská společnost a komunikace* [online]. 17. 2. 2001 [cit. 20. 12. 2018]. Dostupné z: www.jansokol.cz/2014/03/obcanska-spolecnost-a-komunikace/

spolčování a vývoj spolkového práva po sametové revoluci. Nejdříve zmiňují různé právní formy občanského sektoru a poté se podrobně věnují zákonu č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů a dále občanskému zákoníku, jenž začal spolkové právo upravovat 1. ledna 2014. Sedmá, závěrečná kapitola shrnuje myšlenky práce a také význam občanského sektoru v současnosti.

2. Právní úprava sdružování a jeho vývoj před rokem 1867

2.1 Vývoj sdružování do roku 1848

Ve starověkém Římě mohli podle Zákona XII desek z roku 450 př. n. l. občané zakládat soukromé korporace – spolky (*collegia*), jež musely být tvořeny minimálně třemi osobami (odtud pochází zásada *tres faciunt collegium*, která se uplatňuje i v současnosti). K vytvoření spolku stačilo pouze sepsat stanovy, nebylo třeba žádné povolení. V raném období byly spolky hojně rozšířeny, mezi *collegia* patřily např. kněžské sbory nebo cechy řemeslníků a živnostníků. V období Caesarovy vlády okolo roku 50 př. n. l. došlo k omezení spolčovací svobody, stanovy spolku musely být schváleny senátem nebo panovníkem, aby mohl spolek legálně existovat. Kromě omezení vzniku nových spolků docházelo také k rušení již existujících, jejichž stanovy nebyly schváleny, což znamenalo významné omezení spolčovací svobody a redukci počtu spolků. Spolkový život začal významně upadat a po roce 395 n. l., kdy došlo k rozdělení Římské říše na dvě poloviny, bylo založení spolku možné jen v její východní části.²

Ve středověku neexistoval spolkový život v pravém slova smyslu, sdružování se uskutečňovalo pouze ve formě cechů nebo stavů. Nejednalo se však o svobodné sdružování, členství v nich bylo povinné, neboť jedině členové cechu mohli ve středověkých městech provozovat své řemeslo. Vznik jiných spolků byl možný pouze se souhlasem panovníka nebo jiného představitele veřejné moci a rozhodně nebyl z jeho pohledu žádoucím. Ve středověku se více než spolky rozvíjela jiná forma občanského sektoru – nadace. Zpočátku je zřizovala zpravidla církev, ale později také města a bohatí mecenáši. Nadace sloužily nejen k církevním účelům, ale také k rozvoji nemocnic (špitální nadace) a vzdělanosti.³

2 KINCL, M., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1 vyd. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 80 – 81

3 HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998. s. 22

V období renesance a v raném novověku již existovala celá řada soukromých nadací, které finančně podporovaly nadějně umělce či rozvoj vzdělanosti. V oblasti spolků naopak docházelo k rozšiřování restrikcí v souvislosti s rozvojem absolutismu, který měl za cíl vše podřídit panovníkovi. Představitelé moci chápali potenciál svobodného zájmového sdružování osob, a proto se snažili co nejvíce omezovat jeho vznik a fungování. Zejména v období vlády Marie Terezie v letech 1740 – 1780 a Josefa II. v letech 1780 – 1790 docházelo k restrikcím už tak velmi omezených spolkových svobod.⁴

2.2 Vývoj v letech 1848 - 1852

Výraznou změnu přinesl až revoluční rok 1848, kdy došlo v Rakousku k ústavnímu zakotvení spolčovací svobody. Pillersdorfova ústava z dubna 1848 v § 22 uváděla: „*Petiční právo a právo na vytváření spolků přísluší všem občanům. Výkon těchto práv budou upravovat zvláštní zákony.*“ Tato ústava byla reakcí na revoluci, která vypukla ve Vídni v březnu 1848. Císař Ferdinand I. chtěl tímto aktem provést ústupky k uklidnění situace. Pillersdorfova ústava byla pouze vyhlášena, nikdy se ale nestala účinnou. Na jejím základě byl však ustanoven Říšský sněm, který zasedal až do svého rozehnutí v březnu 1849 v Kroměříži a který měl za cíl vypracovat demokratickou ústavu. V ní mělo být zakotveno ještě více občanských práv, avšak zůstalo pouze ve fázi příprav.

Na konci roku 1848 se novým císařem stal vnuk Ferdinanda I. František Josef I., jehož cílem bylo zabránit pokračování revoluce. V den rozpuštění Říšského sněmu byla vydána Stadionova ústava, která sice vracela moc do rukou císaři, avšak její součástí už byla také Listina práv. Ta v § 7 stanovila, že: „*Rakouští občané mají právo shromažďovati se a spolky zřizovati, pokud se koli účel, prostředky, aneb způsob shromáždění aneb spolčení ani právu nepřičí, ani státu nebezpečen není. Výkonávání tohoto*

4 ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 659

práva, jakož i výminky, pod nimiž se spolkovní práva nabývají, vykonávají aneb pozbývají, ustanoví zákon.“ Ani tato ústava však nenabyla účinnosti.

Prováděcím předpisem k této ústavě byl císařský patent č. 171/1849 ř. z., kterým se upravoval výkon svobodného práva shromažďovacího a spolčovacího. Tento patent rušil veškerou dosavadní právní úpravu spolků a rušil i povolovací princip při jejich vzniku. Nad činností spolků byl však zaveden policejní dohled.⁵

Na sklonku roku 1851 vydal František Josef I. tzv. silvestrovské patenty, kterými byla zrušena Stadionova ústava. Ponechána zůstala pouze některá základní lidská práva. Císař mohl díky silvestrovským patentům vládnout absolutisticky, aniž by byl jakkoliv omezován zákonodárným sborem. Toto období se označuje jako bachovský absolutismus podle ministra vnitra Alexandra Bacha. V této souvislosti skončila i liberální úprava spolků podle císařského patentu č. 171/1849 ř. z. Spolkové právo začal nově poměrně přísně upravovat císařský patent č. 253/1852 ř. z., o spolcích.⁶

2.3 Císařský patent č. 253/1852 ř. z., o spolcích

Tento patent ze dne 26. listopadu 1852, jenž se někdy označuje jako starý rakouský spolkový zákon, zaváděl povolovací princip při vzniku všech spolků. Je třeba zdůraznit, že termín spolek užívaný v tomto patentu znamenal nejen spolek v dnešním slova smyslu, ale obecně spolčení osob nebo majetku za určitým účelem. Týkal se tedy zejména výdělečných společností, mohly podle něj však vznikat i spolky v dnešním pojetí.

Zvláštní povolení bylo podle § 1 zákona nutné „ke zřízení spolků všeho druhu, když mají podle společenského pravidla (stanov) napřed ujednaného založeny býti tím způsobem, že jest vstup do spolku bez obmezení na původní účastníky dovolen každému, kdo splní ustanovené podmínky a podrobí se společenskému pravidlu, nechat jest počet členů společnosti napřed určen čili

5 ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 659

6 VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 235 – 236

nic, (...)“ K povolení spolku byl zpravidla příslušný zemský politický úřad každé země, avšak v určitých případech musel spolek žádat o povolení Ministerstvo vnitra nebo dokonce panovníka. Povolení císaře bylo nutné pro vytvoření všeobecných ústavů zaopatřovacích a rentových, ústavů úvěrních, kolonizačních spolků, spolků pro povzbuzení a oživení zemědělství, hornictví a lesnictví, ale také spolků pro podporu věd a umění. Ministerstvo vnitra povolovalo spolky spořitelní, pojišťovací, zastavárny a hornické spolky. Císaři a částečně ministerstvu příslušelo povolení spolku pro stavbu železnic, mostů, silnic a vodních cest a spolků pro udržování dopravního spojení po nich. Panovník také povoloval vznik všech spolků, které měly mít určitou zvláštní výhodu. V dalších paragrafech zákon zmiňoval mj. akciové společnosti nebo komanditní společnost na akcie, avšak kdo bude takové společnosti povolovat, záleželo vždy na jejich oboru činnosti.

Žádost o povolení spolku musela obsahovat stanovy popisující co nejpodrobněji plán podniku, čímž lze rozumět i popis zamýšlené spolkové činnosti. Spolky, které plánovaly činnost v oboru, k jehož výkonu bylo třeba vyhovět požadavkům zvláštního zákona, mohly být povoleny pouze, pokud tyto požadavky splňovaly. Kromě samotného povolení bylo pro vznik spolku v určitých případech nutné získat předtím ještě zmocnění k přípravným opatřením souvisejícím s jeho vznikem.

Povolení zřídit spolek mohlo být uděleno pouze v případech, kdy účel spolku byl dovolený, osoby ucházející se o povolení měly předpoklad pro řádné vedení podniku a pokud plán podniku vyhovoval zákonným požadavkům. Spolek, který by svým jednáním mohl nahrazovat orgán veřejné moci, nesměl být povolen. Úřad byl v povolení oprávněn specifikovat podmínky, za kterých může spolek vyvíjet svou činnost, případně byl oprávněn přidělit spolku komisaře, který měl jeho činnost kontrolovat. Zákon výslovně uváděl, že úřad mohl povolení zřídit spolek také zcela odepřít mj. s ohledem na osobnost žadatele. V případě, že bylo uděleno povolení k přípravným opatřením, nešlo z něj vyvozovat následný nárok na vydání povolení k činnosti spolku.

O náležitostech stanov se císařský patent blíže nezmiňoval. Pouze stanovil, že v případě změny stanov spolku je nutné jejich schválení státním orgánem, který schvaloval původní stanovy.

V případě, že se spolek rozhodl pro dobrovolné zrušení, byl povinen informovat orgán, který jej registroval. K nucenému zrušení spolku a zastavení všech jeho aktivit došlo v případě, kdy spolek vznikl bez potřebného povolení nebo pokud významně překračoval stanovy nebo podmínky uvedené v povolení. Také mohl být zrušen, pokud ani po výzvě neodstranil vytýkané nedostatky nebo pokud nastaly okolnosti, kdy bylo možné na základě zvláštního zákona nebo ve veřejném zájmu povolení k činnosti odejmout. Příslušným v případě zrušení kteréhokoli spolku byl politický zeměpanský úřad a proti jeho rozhodnutí bylo přípustné podat rekurs k Ministerstvu vnitra, který však neměl odkladný účinek.

Je zjevné, že tato právní úprava během bachovského absolutismu fakticky znemožňovala vytvářet spolky (v dnešním slova smyslu), neboť bylo zcela na zvážení úřadu, zda spolek vznikne. Povolovací princip a velmi neurčité podmínky pro vznik spolku však byly skutečnou komplikací i při vzniku obchodních společností, což způsobovalo zaostávání oproti státům, které obchodní právo liberalizovaly.⁷

2.4 Uvolnění v 60. letech 19. století

Vojenské neúspěchy a územní ztráty ve válce se vznikající Itálií a s tím související špatná ekonomická situace vedly k odvolání ministra vnitra Alexandra Bacha v srpnu 1859, což znamenalo konec absolutistické vlády. František Josef I. nucen svolat Říšskou radu, která měla schválit státní rozpočet. Její členové však souhlas podmiňovali tím, že se Říšská rada bude scházet pravidelně a že v budoucnu budou rozšířeny její kompetence. Vzhledem k tehdejší situaci byl císař nucen tyto požadavky akceptovat, a proto došlo 20. října 1860 k vydání dvou dokumentů, Císařského manifestu a Říjnového diplomu, které znamenaly počátek uvolňování poměrů. Panovník

⁷ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 478 – 479

se zavázal respektovat Říšskou radu, která od té doby zasedala pravidelně, a také zemské sněmy, jež fungovaly v jednotlivých historických zemích. Říjnový diplom také zakotvoval zvláštní práva Uher, což otevíralo cestu k pozdější dualizaci říše.⁸

V únoru 1861 došlo k vydání Schmerlingovy neboli únorové ústavy, která se stala první ústavou, jež nabyla účinnosti. Byla tvořena třemi císařskými patenty, ve kterých se panovník odvolával na Říjnový diplom. Přijetím ústavy došlo k zakotvení zákonodárné moci Říšské rady, ale zejména k celkovému uvolnění poměrů ve společnosti, což bylo vzhledem k přísné úpravě spolkového práva velmi důležité. Na sklonku roku 1862 došlo k přijetí liberálního obchodního zákoníku (č. 1/1863 ř. z.), který rušil povolovací princip při vzniku obchodních korporací. V 60. letech 19. století vznikla podle zákona č. 253/1852 ř. z. celá řada spolků,⁹ neboť nová spolková úprava byla přijata až koncem roku 1867.¹⁰

8 MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016. s. 215 – 219

9 Viz kapitola č. 3.4 této práce.

10 VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 236 – 237

3. Spolkový zákon z roku 1867

Po porážce Rakouska Pruskem v bitvě u Sadové, ke které došlo 3. července 1866, se zhoršila v habsburské monarchii vnitropolitická situace. Císař František Josef I. byl nucen akceptovat uherské požadavky, což vedlo k dualizaci říše. Uhry tak získaly vlastní sněm a ministerstva a s Rakouskem je spojovala jen osoba panovníka, armáda a zahraniční věci. Tímto tzv. Rakousko-Uherským vyrovnáním, k němuž došlo 12. června 1867, se říše rozdělila na dvě části, Předlitavsko, jehož součástí byly také České země, a Zalitavsko. V následující kapitole se věnuji pouze úpravě spolků v Předlitavsku. V Uhrách nebylo spolkové právo upraveno zákonem, upravovala jej pouze nařízení tamějšího ministra vnitra.^{11 12}

Ústavní zakotvení spolkového práva se nacházelo v ústavním zákonu č. 142/1867 ř. z., o všeobecných občanských právech. Ten byl jedním ze šesti ústavních zákonů tvořících tzv. prosincovou ústavu, která se stala platnou a zároveň účinnou dne 21. prosince 1867. Svobodné sdružování bylo upraveno v čl. 12, který uváděl, že: „*Rakouští státní občané mají právo shromažďovat se a tvořit spolky. Vykonávání těchto práv je upraveno zvláštními zákony.*“

3.1 Zákon č. 134/1867 ř. z.

Spolkové právo upravoval zákon č. 134/1867 ř. z., ze dne 15. listopadu 1867, jenž nabyl účinnosti 8. ledna 1868. Zákon se na rozdíl od předcházející právní úpravy, císařského patentu č. 253/1852 ř. z., vztahoval pouze na spolky ve smyslu, v jakém je známe dnes – tzn. nevýdělečné právní subjekty sdružující osoby se společnými zájmy za určitým účelem. To souviselo s přijetím všeobecného obchodního zákoníku (zákona č. 1/1863 ř. z.), který začal upravovat obchodní společnosti. Další výdělečné společnosti, jako např. pojišťovny, spořitelny, zastavárny a zaopatřovací ústavy stále upravoval starý

11 Důležitý byl především oběžník (uherského) ministra vnitra č. 1508/75 B. M., ve věci spolků, ze dne 2. května 1875.

12 VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 229 – 231

spolkový zákon č. 253/1852 ř. z., který zůstal nadále v platnosti, vyjma ustanovení, jež se týkala spolků upravených zákonem č. 134/1867 ř. z. Později byly tyto další výdělečné společnosti upraveny zvláštními zákony. Zákon č. 134/1867 ř. z. se dále nevztahoval na živnostenská společenstva a pomocné pokladnice, jež byly upraveny živnostenským řádem (č. 227/1859 ř. z.). Také se nevztahoval na sdružování v náboženských společnostech.¹³

3.1.1 Statuta spolku

Každý, kdo měl zájem založit spolek, musel nejprve vypracovat jeho statuta neboli stanovy. Z nich muselo být zřejmé, k jakému účelu se spolek zřizuje, z jakých finančních prostředků bude podporován a jak budou tyto prostředky obstarávány. Ačkoliv to ze zákona přímo nevyplývalo, specifikace účelu a financování spolku musela být upravena velmi podrobně, aby měl úřad možnost posoudit program spolku a vyhodnotit, zda jde o spolek dovolený. Pokud se spolek chtěl později věnovat i činnosti v jiných oblastech, byla k tomu nutná změna statut. Pokud byla účelem spolku činnost, ke které bylo třeba splnění zvláštních podmínek (např. pořádání sbírky, divadelních představení, ...), bylo podmínkou registrace jejich splnění.¹⁴

Pod podivně znějící zákonnou formulací „*jak se spolek zřídí a jak se bude obnovovati*“ se ve skutečnosti skrývá vznik spolku a přijímání jeho členů. Spolek obvykle vznikl tak, že jeho zakladatelé sepsali statuta a na následném shromáždění byla tato statuta schválena a zvoleny spolkové orgány. Zakladatelé spolku se však také mohli dohodnout na obsazení spolkových orgánů a v takovém případě ustavující shromáždění svoláváno nebylo. Statuta měla obsahovat též ustanovení o vzniku členství a jeho podmínkách, právech a povinnostech členů. V ideálním případě statuta jasně upravovala podmínky přijímání nových členů. Bylo možné stanovit více druhů členství, se kterými byla spojena různá práva a povinnosti, avšak bylo nutné přesně upravit podmínky, za kterých vzniká nárok na určité členství. Práva a povinnosti

13 VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 241

14 DUSIL, V., KLIMENT, J. *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*. 1. vyd. Praha: V. Linhart, 1936. s. 29 – 30

určené ve statutech měly být konkrétně vymezené, tedy např. určovat, jak přesně se členové podílí na rozhodování a činnosti spolku, že jsou povinni platit příspěvky do spolkové pokladny, případně že jsou oprávněni používat majetek spolku. Spolek nebyl oprávněn ukládat členům jiné povinnosti než ty, jež byly uvedeny ve statutech.¹⁵

Statuta měla dále určit sídlo spolku, avšak nebylo nutné uvádět konkrétní adresu, postačovala obec, ve které spolek sídlil.

Kvůli správnému fungování spolku bylo důležité ve statutech upravit jeho vnitřní organizaci, neboť zákon ji blíže nekonkretizoval. Statutární orgán spolku mohl být buď monokratický (např. předseda, starosta,...), nebo kolegiální (např. předsednictvo, výbor,...). Statutární orgán spolku musel oznámit císařskému úřadu bezpečnosti nebo okresnímu politickému úřadu do tří dnů od volby jména a adresy jeho členů a sdělit, kdo bude spolek zastupovat navenek. Tomuto úřadu byl spolek také povinen zasílat výroční zprávu ve třech vyhotoveních, pokud ji vydával.

Nejvyšším orgánem spolku bylo shromáždění všech členů. Statuta určovala, jakým způsobem spolek na shromáždění jedná, jakým způsobem schvaluje předpisy a jak je zajištěno jejich provádění. Bylo přípustné, aby se s různými druhy členství pojil různý počet hlasů. Zřízení dalších orgánů, jako např. pro komise pro kontrolu hospodaření, bylo pouze fakultativní. Fakultativní náležitostí statut bylo také zřízení spolkového smírčího soudu, který řešil případné spory vznikající ve spolku.¹⁶

Statuta spolku mohla dále zřídit vedlejší spolky neboli tzv. filiálky, které měly samostatnou právní osobnost. V případě jejich zřízení musel být statut upraven vztah k hlavnímu spolku, vedlejší spolek mohl být ve své činnosti plně autonomní nebo naopak zcela podléhat spolku hlavnímu.¹⁷

Pro případ zániku spolku mělo být ve statutech určeno, jakým způsobem bude vypořádán majetek.

15 DUSIL, V., KLIMENT, J. *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*. 1. vyd. Praha: V. Linhart, 1936. s. 30 – 33

16 Tamtéž, s. 34 – 35 a 44 – 45

17 Tamtéž, s. 63 – 64

3.1.2 Registrace spolku

K registraci spolku na zemském úřadu bylo nutné předložit pět stejnopisů statut. Jedno vyhotovení bylo uloženo do spolkového katastru, další zůstalo zemskému úřadu, třetí vyhotovení bylo odesláno dozorčímu úřadu I. stolice. Další vyhotovení bylo zasíláno státnímu statistickému úřadu a poslední vyhotovení bylo odesláno zpět ohlašovatelům s vyznačením data registrace spolku. K registraci spolku bylo místo zemského úřadu příslušné Ministerstvo vnitra v případě, že by spolek chtěl mít filiálku v zahraničí nebo by se chtěl spojit se spolkem působícím v jiné zemi. Za spolek působící v zahraničí se považoval i takový, který plánoval působit v obou částech Rakouska-Uherska, tzn. v Předlitavsku i Zalitavsku, a to kvůli rozdílným právním úpravám.¹⁸

Zemská vláda mohla zakázat vznik takového spolku, jehož účel byl v rozporu se zákonem nebo nebezpečný státu. Toto neurčité vymezení bylo v průběhu let konkretizováno judikaturou. Zákaz musel být písemný a odůvodněný, muselo být přesně určeno, ve kterých ustanoveních statut je spatřován rozpor se zákonem a jaké úvahy vedly úřad k zákazu vytvoření spolku. Všechny důvody pro zákaz spolku musely být uvedeny již v prvotním rozhodnutí, při opakovaném pokusu o vytvoření spolku nebylo možné argumentovat důvody, jež dříve vytýkány nebyly.¹⁹

Oznámení o zákazu muselo být spolku doručeno ve lhůtě čtyř nedělí a bylo proti němu možné podat odvolání k Ministerstvu vnitra ve lhůtě 60 dnů. Pokud nebyl spolek ve lhůtě čtyř nedělí zakázán, mělo se za to, že úřad s jeho vznikem souhlasí, a vzniku spolku tak již nestálo nic v cestě. Zemský úřad vydal spolku na jeho žádost potvrzení o jeho právní existenci.

18 DUSIL, V., KLIMENT, J. *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*. 1. vyd. Praha: V. Linhart, 1936. s. 67 – 68

19 Tamtéž, s. 51 – 54

3.1.3 Shromáždění spolku

V dalších paragrafech zákon velmi podrobně upravoval konání shromáždění spolku. To mohlo být přístupné pouze členům spolku nebo členům a zvaným hostům²⁰ nebo i široké veřejnosti, avšak veřejnost nesměla do jeho konání nijak zasahovat. Předsedající měl za úkol kontrolovat účastníky, aby nepřicházeli na shromáždění ozbrojeni, zajišťovat pořádek na shromáždění a v případě jeho narušování měl pravomoc shromáždění ukončit.

Každý spolek byl povinen oznámit konání shromáždění minimálně 24 hodin předem císařskému úřadu bezpečnosti nebo okresnímu politickému úřadu. Pokud by však chtěl spolek konat shromáždění pod širým nebem, musel žádat o povolení k jeho konání podle zákona č. 135/1867 ř. z., o právu shromažďovacím. Úřad byl oprávněn na shromáždění poslat svého zástupce, jenž měl právo požadovat informace o všech, kteří na shromáždění řečnili nebo podávali návrhy. Zástupce též mohl požadovat vyhotovení protokolu o věcech, které se na shromáždění probíraly (nikoliv však zápis ze shromáždění), a o přijatých usneseních. Zástupce úřadu se však nesměl účastnit schůzí orgánů spolku, které byly přístupné jen členům těchto orgánů.²¹

Pokud se shromáždění spolku konalo v rozporu se zákonem, tedy např. nebylo ohlášeno, mohl úřad zakázat jeho konání, dozvěděl-li se o jeho konání v předstihu, nebo ho rozpustit, pokud již probíhalo. K rozpuštění shromáždění byl kromě státního úřadu bezpečnosti nebo okresního politického úřadu oprávněn také jakýkoliv jiný úřad sledující veřejný pořádek, který však musel po rozpuštění shromáždění uvědomit některý z výše zmíněných úřadů. Shromáždění (byť i legálně svolané) také mohl rozpustit zástupce úřadu během jeho konání, pokud se na něm vyskytlo protizákonné jednání nebo pokud jeho konání bylo v rozporu s veřejným pořádkem, ale také v případech, kdy na něm byly řešeny věci nespádající pod obor činnosti spolku. V případě rozpuštění shromáždění byli přítomní povinni ihned opustit místo jeho konání.

20 Zvaným hostem se rozuměla osoba, která dostala na shromáždění pozvánku na jméno.

21 DUSIL, V., KLIMENT, J. *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*. 1. vyd. Praha: V. Linhart, 1936. s. 74 – 81

3.1.4 Dobrovolné a nucené zrušení spolku

Spolek nesměl vydávat usnesení, jež by byla v rozporu s trestním zákonem nebo taková, ve kterých by si přivlastňoval pravomoci zákonodárné nebo výkonné moci. Pokud se tak stalo, mohl být rozhodnutím úřadu rozpuštěn. K rozpuštění mohlo dojít také v případech, kdy se spolek věnoval jinému oboru činnosti, než uváděl ve svých statutech nebo jednal v rozporu s nimi.

Z judikatury plyne, že důvody pro rozpuštění spolku byly pojmány spíše extenzivně. K rozpuštění spolku z výše uvedených důvodů nemusel úřad přikročit ve všech případech, záleželo na jeho úvaze.²² Úřad mohl k rozpuštění spolku přikročit hned, ale také až po uplynutí delší doby, neboť zákon v této souvislosti nestanovoval žádnou lhůtu.²³ Činností spolku se rozuměly projevy členů spolku např. na shromáždění, vůči nimž se statutární orgán spolku neohradil nebo s nimiž přímo vyslovil souhlas.²⁴ Spolek mohl být rozpuštěn vždy, pokud docházelo k překračování jeho statut.²⁵ Důvodem pro rozpuštění spolku mohla být např. skutečnost, že dělnický spolek, jehož členy mohli být pouze dělníci, přijal za člena i lékaře podporujícího myšlenky spolku, což bylo v rozporu se stanovami.²⁶

Důvodem pro rozpuštění spolku naopak nemohla být skutečnost, že existující spolek změnil své stanovy a jejich nové znění se zdálo kontrolnímu úřadu v rozporu se zákonem – v takovém případě mělo být pouze oznámeno, že úřad tyto stanovy nezaregistruje.²⁷ Důvodem pro rozpuštění také nemohla být nečinnost spolku po delší dobu.²⁸

K rozpuštění spolku byl příslušný zemský úřad, v případě spolků přeshraničních Ministerstvo vnitra. Pokud v 1. stupni rozhodoval zemský úřad, bylo proti jeho rozhodnutí přípustné odvolání k Ministerstvu vnitra ve lhůtě

22 Hye-Hugelmann 185/1879

23 Hye-Hugelmann 820/1897

24 Hye-Hugelmann 204/1880, 996/1900, 894/1898

25 Hye-Hugelmann 271/1883

26 Hye-Hugelmann 511/1891, Bohuslav 1018/1921

27 Bohuslav 1679/1922

28 Bohuslav 2766/1923

60 dnů. Úřad byl také oprávněn pozastavit činnost spolku do doby, než bylo rozhodnuto o jeho rozpuštění. Po nabytí právní moci rozhodnutí bylo rozpuštění spolku oznámeno v novinách. V případě, že se spolek rozhodl dobrovolně rozejít, byl to povinen ihned oznámit zemskému úřadu, který toto rozhodnutí uveřejnil úředním věstníku. Pokud spolek zřizoval filiálky, došlo jak při dobrovolném rozchodu spolku, tak i při jeho nuceném rozpuštění k jejich zániku zároveň s hlavním spolkem.²⁹

3.1.5 Politické spolky

Zvláštním druhem spolků byly spolky politické. Jednalo se o spolky, které se účastnily politické soutěže, neboť v období Rakouska-Uherska neexistoval zvláštní zákon o politických stranách. Pro politické spolky platila kromě obecných ustanovení zákona další, zpravidla omezující ustanovení.

Členy politických spolků směli být pouze ti, kteří se mohli účastnit politického života – nesměli jimi být cizinci, ženy a nezletilí. Za nezletilé byli považováni muži, kteří nedovršili 24. rok, což bylo spojeno s aktivním volebním právem, pasivního volebního práva nabýval občan dokonce až 30. rokem věku. Představenstvo (tzn. statutární orgán) politického spolku se muselo skládat minimálně z pěti a maximálně z deseti členů. Tito členové nesměli vykonávat danou funkci v dalším politickém spolku. Politickým spolkům bylo zakázáno zřizovat filiálky nebo se spojovat s jinými spolky, a také nesměly komunikovat s jinými spolky. Dále jim bylo zakázáno nosit spolkový znak, např. stejnokroj, vlajku nebo odznak. Dobový komentář nicméně varuje, že z tohoto ustanovení nebylo možné dovozovat, že to bylo povoleno v případě běžných spolků – k tomu bylo nutné zvláštní povolení udělené na základě nařízení ministra vnitra č. 79/1917 ř. z.³⁰

Politické spolky měly povinnost císařskému úřadu bezpečnosti nebo okresnímu politickému úřadu oznámit do tří dnů nově přistoupení členy a každoročně musely předkládat seznam členů.

29 Bohuslav 1230/1922

30 DUSIL, V., KLIMENT, J. *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*. 1. vyd. Praha: V. Linhart, 1936. s. 106

Pokud se chtěl nepolitický spolek zabývat též politickými záležitostmi, musel splňovat všechny náležitosti politických spolků. O tom, zda se má spolek pokládat za politický, rozhodoval zemský úřad nebo Ministerstvo vnitra. Pokud nepolitický spolek vyvíjel politickou činnost, zpravidla to znamenalo jeho zrušení, neboť jednal v rozporu se stanovami.³¹

3.1.6 Závěrečná ustanovení spolkového zákona

V případě, že došlo v souvislosti s porušením spolkového zákona ke spáchání přestupku, který nebyl upraven trestním zákonem, mohl soud uložit fyzické osobě vězení v délce šesti neděl nebo pokutu až 200 zlatých. Mohlo se jednat např. o založení tajného spolku nebo spolku, jehož skutečný účel byl jiný než deklarovaný ve stanovách. Dále se mohlo jednat o neoznámení založení spolku, o započetí spolkové činnosti před registrací nebo o neukončení shromáždění, které se vymklo kontrole. Přestupkem byla také, pokud se nečlen nebo nepozvaná osoba účastnila shromáždění, jež bylo přístupné pouze členům nebo zvaným hostům.³²

V období války nebo vnitřních nepokojů byla vláda oprávněna zcela nebo z části dočasně omezit účinnost zákona.

Spolkový zákon obsahoval derogační ustanovení, kterým rušil patent č. 253/1852 ř. z., o spolicích v částech, které se týkaly spolků podle zákona č. 134/1867 ř. z..

3.2 Spolkové právo za 1. republiky

V souvislosti se vznikem samostatného československého státu byl přijat recepční zákon (č. 11/1918 Sb. z. a n.), který ponechával všechny zemské a říšské zákony v platnosti, čímž byla zaručena právní kontinuita. V platnosti tak zůstal i spolkový zákon z roku 1867, který v období první republiky doznal

31 Bohuslav 4081/1924, 8384/1930

32 DUSIL, V., KLIMENT, J. *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*. 1. vyd. Praha: V. Linhart, 1936. s. 107 – 110

několika úprav. Je však třeba zdůraznit, že zákon č. 134/1867 ř. z. stále platil pouze na území Čech a Moravy, na Slovensku a Podkarpatské Rusi byla recipována nařízení uherského ministra vnitra ve věcech spolků.^{33 34}

V souvislosti se zavedením nové měny koruny československé byly upraveny výše sankcí ve spolkovém zákoně – v případě přestupku mohla být uložena pokuta ve výši až 2000 Kč. V případě nezaslání výroční zprávy úřadu byla původní výše pokuty 10 zlatých změněna na 20 Kč. Další změny souvisely s novým správním uspořádáním, které způsobilo, že byly pozměněny názvy některých úřadů. Významnější změnou bylo zkrácení lhůty pro podání odvolání ze 60 na 15 dnů ve všech řízeních, kde v 1. stupni rozhodoval zemský úřad a k odvolacímu řízení bylo příslušné Ministerstvo vnitra. Názvů některých spolků se dotkl zákon č. 267/1920 Sb. z. a n., o odstranění nevhodných názvů. Nebylo přípustné, aby spolek ve svém názvu oslavoval zaniklé císařství nebo obsahoval jména osob, které bojovaly proti vzniku samostatného Československa. Také však byl zakázán název spolku, který by zneužíval označení „československý“ nebo jména osob, jež se zasloužily o samostatný stát.

V roce 1920 byla přijata definitivní ústava jako ústavní zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., která zakotvovala práva a svobody v hlavě V. Spolkovou svobodu, stejně jako právo shromažďovací a svobodu tisku upravovaly § 113 – 114:

§ 113

- (1) *Svoboda tisku, jakož i právo klidně a beze zbraně se shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře. Výkon práva spolčovacího a shromažďovacího upravují zákony.*
- (2) *Spolek může býti rozpuštěn jen, když jeho činností byl porušen trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád.*

33 VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 293 – 294

34 MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016. s. 357 – 358

- (1) *Právo spolčovací k ochraně a podpoře pracovních (zaměstnaneckých) a hospodářských poměrů se zaručuje.*
- (2) *Všeliké činy jednotlivců nebo sdružení, jež se jeví úmyslným rušením tohoto práva, jsou zakázány.*

Nová ústava mj. zakotvila rovnost mužů a žen v § 106, což znamenalo i změny v oblasti politických spolků, jejichž členy dříve nemohli být cizinci, ženy ani nezletilí. Z ústavně garantované rovnosti plynulo, že ženy za 1. republiky měly aktivní i pasivní volební právo a mohly se sdružovat i v politických spolcích. Ustanovení spolkového zákona nicméně zrušeno nebylo, pouze se neaplikovalo kvůli rozporu s ústavou. Díky přijetí zákona č. 447/1919 Sb. z. a n., kterým se snižoval věk nezletilosti, byly za nezletilé považovány osoby, které nedovršily 21. rok věku.

3.3 Zhodnocení právní úpravy

Spolkový zákon č. 134/1867 ř. z. byl nejdéle platnou právní úpravou spolků na našem území – zrušen byl až zákonem č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích. Především v době vzniku se nepochybně jednalo o velmi svobodnou úpravu sdružování, neboť zaváděla registrační princip při vzniku spolků. Některá její ustanovení byla později převzata zcela nebo jen mírně pozměněná zákonem č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů.

Naopak některá ustanovení zákona a také jeho aplikace v praxi byla z dnešního pohledu v určitých ohledech problematická. Činnost spolku byla omezena účelem uvedeným ve stanovách, a proto bylo nezbytné uvést všechny činnosti, kterými by se spolek mohl zabývat. Pokud se spolek věnoval některé jiné činnosti, byl zpravidla úřady rozpuštěn. Zákon nenabízel žádný nástin vnitřní organizace spolku, a ta tudíž musela být podrobně upravena ve stanovách. Tento požadavek lze však chápat, neboť spolek mohl mít problémy při fungování v případě, že by byla vnitřní organizace nedostatečně promyšlena.

Stanovy musely obsahovat ještě řadu dalších náležitostí, které zmiňují předchozí kapitoly, takže správné sepsání stanov, kterým byla podmíněna registrace, bylo poměrně složité.

Velmi obsáhlá judikatura existuje k § 6 zákona, kterým bylo umožněno, aby zemský úřad zakázal samotné zřízení určitého spolku, pokud by byl státu nebezpečný nebo by jednal v rozporu se zákonem, což bylo mnohdy nadužíváno.

Spolky byly povinny v předstihu oznamovat úřadům konání svých shromáždění, na která mohl být vyslán zástupce úřadu. Ten měl právo být informován o všech aktivně vystupujících osobách, mohl požadovat vyhotovení protokolu o schůzi nebo o usneseních na ní přijatých a také mohl shromáždění rozpustit. To se samozřejmě z dnešního pohledu jeví jako nepřijatelné zasahování do spolkové svobody ze strany státu.

Nejvýraznějším zásahem do spolkové autonomie bylo rozpuštění spolku. Podle zákona to bylo možné v případech, kdy byl činností spolku porušován trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád, což je však značně neurčitý pojem. Stát ke zrušení spolku přistupoval také v případech, kdy spolek provozoval činnost, kterou neuváděl ve svých stanovách (byť z nich mohla vyplývat). Tento přístup státu, a to jak Rakouska-Uherska, tak Československé republiky, byl posvěcen judikaturou soudů, které důvody pro rozpuštění spolku pojímaly z dnešního pohledu velmi extenzivně.³⁵

Za Rakouska-Uherska i první republiky byla ignorována právní úprava politických stran, které existovaly spíše fakticky než formálně. Většina politických stran měla právní formu politického spolku. Prvním zákonem na našem území, který se týkal politických stran, se stal zákon č. 201/1933 Sb. z. a n., o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran, který byl přijat v souvislosti s extremistickými stranami v Sudetech.

35 DUSIL, V., KLIMENT, J. *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*. 1. vyd. Praha: V. Linhart, 1936. s. 88

3.4 Spolkový život za Rakouska a v období I. republiky

Národní obrození a myšlenky revolučního roku 1848, vlastenectví, rozvoj českého jazyka a kultury byly důležitým impulzem pro vznik spolků. Díky uvolnění, které přinesl konec bachovského absolutismu, začalo docházet ke vzniku významných spolků ještě před přijetím spolkového zákona č. 134/1867 ř. z. Nově vznikající spolky si můžeme pro větší přehlednost rozdělit do několika kategorií – tělovýchovné, kulturní, studentské a vědecké, dělnické, a také ženské.

Nejznámějším tělovýchovným spolkem byla nepochybně Česká obec sokolská, založená v únoru 1862 Miroslavem Tyršem a Jindřichem Fügnerem. Myšlenka Sokola vycházela z antické kalokagathie, která v sobě spojovala jednotu fyzického i duševního rozvoje, a byla reakcí na turnerské hnutí v Německu. Ještě před vznikem Sokola byl v Praze založen německý tělovýchovný spolek Prager Turnverein. V září 1869 vznikl z popudu Miroslava Tyrše ryze ženský Tělocvičný spolek paní a dívek pražských. Na jeho fungování se kromě manželek obou zakladatelů Sokola podílela i sestra Karolíny Světlé Sofie Podlipská. V roce 1888 došlo k založení Klubu českých turistů, který zpočátku vedl cestovatel Vojtěch Náprstek. Klub začal podporovat turistiku pomocí značení cest, ale také stavbou turistických chat.^{36 37}

Na začátku 20. století se od Sokola oddělila Dělnická tělocvičná jednota, což způsobilo pokles jeho členů v souvislosti s odchodem části dělnických cvičenců. Kvůli odporu Sokola vůči víře začaly od počátku

36 *Historická období Sokola* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/obsah/5405/historicka-obdobi>

Sokolské osobnosti [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/obsah/5406/sokolske-osobnosti>

37 *Tělocvičný spolek paní a dívek pražských* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/5-2003-10/telocvicny-spolek-pani-a-divek-prazskych.html>

Historie KČT [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>

20. století vznikat katolické tělovýchovné spolky, které se roku 1909 spojily pod názvem Orel (další uvažovaný název byl Katolický Sokol).³⁸

Velký rozvoj nastal i v případě spolků vědeckých a studentských. V červnu 1862 byl založen Spolek českých lékařů v Praze, který začal vydávat Časopis českých lékařů. Jeho cílem bylo rozvíjet používání českého jazyka v medicíně a také zprostředkování vědeckých poznatků. O rok později vznikl Spolek českých mediků, v němž se sdružovali studenti pražské lékařské fakulty. V roce 1862 byla založena i Jednota českých matematiků a fyziků (původně pod názvem Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky), která sdružovala středoškolské a vysokoškolské učitele. Jednota kromě časopisu vydávala školní učebnice a odbornou literaturu. Nejstarším právnickým spolkem byla Jednota právníká v Praze, která byla založena v roce 1864 a která sdružovala všechny právníké profese. Kromě vydávání vlastního časopisu Právník pořádala také různé semináře. V březnu 1868 byl na Právníké fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze založen studentský právníký spolek Všehrd. Studentské spolky vznikaly i na dalších fakultách univerzity. V roce 1865 došlo k založení Spolku architektů a inženýrů v Království českém, jenž byl po vzniku samostatné republiky přejmenován na Československý svaz stavebních inženýrů. Ten kromě vydávání časopisu zajišťoval styk se zahraničními architekty a organizoval odborné výstavy. Je potěšující, že všechny tyto spolky jsou opět činné i v současnosti a hlásí se ke svým dávným kořenům.^{39 40}

Spolky byly činné také v kultuře a umění. Spolek Svatobor byl založen v roce 1862 Františkem Palackým, F. L. Riegerem, Aloisem Jiráskem a dalšími osobnostmi působícími v oblasti kultury. Mezi jeho cíle patřila podpora

38 *Počátky Orla v Čechách* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_cechy

39 *Historie Jednoty českých matematiků a fyziků* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://jcmf.cz/?q=cz/node/4>

155 let existence Spolku českých lékařů v Praze [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.scl-praha.cz/o-spolku>

BALÍK, S. *Historie Jednoty českých právníků* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.jednotaceskychpravniku.cz/historie-jednoty>

40 *O spolku mediků českých* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.spolekmedikucekych.cz/osmc>

Historie českého svazu stavebních inženýrů [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://150letsia.cz/2015-09-04-06-36-19/historie-cssi-1865-2015>

nadějných autorů a spisovatelů v nouzi a udržování památky zesnulých literátů. O rok později došlo k založení dalšího významného spolku, Umělecké besedy. Ten sdružoval umělce z nejrůznějších odvětví a podílel se i na přípravě stavby Národního divadla.^{41 42}

Ženské spolky byly zpočátku byly činné v oblasti vzdělávání. Formou přednášek zprostředkovávaly osvětu svým členkám, neboť ve druhé polovině 19. století bylo obvyklé, že ženy a dívky měly pouze základní vzdělání. Později začaly ženské spolky usilovat o volební právo pro ženy a o jejich zrovnoprávnění i v dalších oblastech. K významným spolkům patřil např. Americký klub dam, jenž vznikl v roce 1865 z popudu již zmíněného Vojtěcha Náprstka, nebo Ženský výrobní spolek český, založený roku 1871 Karolínou Světlou. Eliška Krásnohorská založila v roce 1890 spolek Minerva, který provozoval stejnojmenné dívčí gymnázium, jež bylo první svého druhu v celém Rakousku-Uhersku.⁴³

Důležité byly i dělnické spolky, jejichž cílem bylo bojovat za lepší pracovní podmínky svých členů, jednalo se o jakýsi předstupeň odborových organizací. Významný ekonom František Ladislav Chleborad založil v roce 1868 dělnický spolek Oul a později také dělnickou pojišťovnu Slavia. Dělnické spolky vznikly v 70. letech 19. století ve většině měst.⁴⁴

Ačkoliv lze v tomto výčtu obsáhnout jen zlomek spolků, zmínil bych ještě skautskou organizaci Junák, která byla založena profesorem A. B. Svojsíkem v roce 1914. Ten se inspiroval ve Velké Británii, kde bylo skautské hnutí založeno. Spolek Junák kromě práce s mládeží a organizace skautských táborů vydával také stejnojmenný časopis a knihy o skautingu.⁴⁵

41 *Svatobor* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.intranet.cz/svatobor/svatobor.htm>

42 *Několik řádků o historii umělecké besedy* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.umeleckabeseda.cz/umelecka-beseda/historie>

43 *Ženský výrobní spolek český (1871 – 1972)* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://knihyznovunalezene.eu/cs/vlastnici/zensky-vyrobní-spolek.html>

44 *František Ladislav Chleborad* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: https://knihovna.vse.cz/zlatyfond/html/aut_chleborad.htm

45 *Historie Skautingu* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.skaut.cz/skauting/historie/>

Již od 60. let 19. století vznikaly vzhledem k početné německé menšině také německé spolky. Jejich aktivita začala sílit po vzniku samostatného Československého státu. V roce 1919 došlo ke sjednocení většiny německých tělovýchovných spolků pod spolek Deutscher Turnverband, který byl silně nacionalistický a antisemitský.⁴⁶

První republika je mnohými označována jako zlatý věk spolkového života, což není nijak nadnesené. Ve většině obcí panoval čilý spolkový život a spolky se významnou měrou podílely na dění v obci. Nebylo výjimkou, že i v malých a odlehlých vesnicích vyvíjelo své aktivity hned několik spolků. Např. v dnes už zaniklé šumavské obci Zhůří u Javorné, která měla ve 20. i 30. letech okolo 600 obyvatel, fungovalo 11 spolků. Jednalo se o pěvecký spolek a dvě kapely, spolek veteránů, svaz zemědělců, spolek dobrovolných hasičů a další. Spolek veteránů vybudoval pomník padlým v 1. světové válce a díky akceschopnosti dobrovolných hasičů obec bez větší újmy přečkala i několik požárů. Spolky dobrovolných hasičů v obcích, kde působily, obvykle věnovaly nemalé úsilí a prostředky, aby vybudovaly hasičskou zbrojnicí a pořizovaly si nejprve ruční a později motorové stříkačky. V řadě obcí působily také okrašlovací spolky, které zakládaly parky a pořádaly kulturní akce.⁴⁷

Za 1. republiky bylo členství v jednom i více spolcích zcela běžnou záležitostí. Kromě místních spolků existovaly i masové spolky, čítající desítky nebo stovky tisíc členů. V polovině 20. let měl Sokol přibližně milion členů. Deutscher Turnverband měl v roce 1920 okolo 200 tisíc a počátkem 30. let více než 350.000 členů.

Stejně jako dnes, i v období první republiky existovaly zákony, které dávaly spolkům určitá privilegia. Např. zákon č. 2/1924 Sb. z. a n., o poštovních holubech, dával kromě armády právo chovat poštovní holuby jen československým občanům, kteří byli členy spolku, jenž byl členem Ústředního svazu spolků chovatelů poštovních holubů. Členům České obce střelecké v Praze bylo povoleno nosit zbraně i bez jinak nutného zvláštního povolení. Jiné zákony zaručovaly členům spolků právo na účast v různých

46 KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Kapitoly z dějin tělesné kultury*. 4. vyd. Praha: Karolinum, 2018. s. 141 – 142

47 KUDRLIČKA, V. *Šumava: co zmizelo z Královského hvozdu*. 1. vyd. Praha: Baset, 2005. s. 151 – 152

radách a komisích, např. vládní nařízení č. 24/1923 Sb. z. a n. stanovilo, že členy zdravotní rady obce mohou být dva členové tamějších spolků.

4. Právní úprava sdružování v období druhé republiky a protektorátu

4.1 Spolkové právo před 15. březnem 1939

K omezování občanských svobod začalo docházet ještě před vznikem Protektorátu Čechy a Morava v období tzv. druhé republiky, které trvalo od 1. října 1938 do 15. března 1939. Na základě ústavního zákona č. 330/1938 Sb. z. a n. byl fakticky zrušen parlament a zákonodárné pravomoci přešly na prezidenta a vládu. Právní normy od té doby měly formu nařízení, pokud je vydávala vláda, resp. dekretů, vydával-li je prezident.⁴⁸

Prvním omezením spolčování bylo nařízení vlády č. 9/1939 Sb.I ze dne 25. ledna 1939, o některých opatřeních týkajících se spolků a výdělkových a hospodářských společenstev. Toto nařízení dávalo v § 2 Ministerstvu vnitra a zemským úřadům rozsáhlé pravomoci zasahovat do spolkové autonomie. Ve veřejném zájmu mohly být spolku stanoveny podmínky, za nichž může nadále vyvíjet činnost. Do spolku mohl být ministerstvem či úřadem dosazen zvláštní orgán, který prováděl dozor nad činností spolku, případně schvaloval rozhodnutí spolku, která by bez tohoto schválení byla neplatná. Dále mohlo být rozhodnuto o rozpuštění orgánů spolku a ustavení orgánů nových. Taktéž mohlo být rozhodnuto o nuceném sloučení spolku s jiným nebo o jeho rozpuštění. Toto vládní nařízení předznamenávalo konec spolkové svobody v naší zemi.⁴⁹

Dalším omezením bylo nařízení vlády č. 13/1939 Sb.II ze dne 27. ledna 1939, které měnilo a doplňovalo spolkový zákon č. 134/1867 ř. z. Nařízením byla zrušena ustanovení zákona o politických spolcích a byl zakázán vznik nových politických spolků. Existující politické spolky zanikly ke dni nabytí účinnosti nařízení, tj. k 1. březnu 1939. Nařízením bylo také zpřísněno trestání přestupků souvisejících se spolky (nejen politickými). Za spáchání přestupku

48 MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016. s. 443 – 445

49 BENDA, J. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. s. 242 a násl.

hrozila pokuta až 50.000 korun nebo vězení v délce 6 měsíců. Pokud byl orgán spolku kolektivní, odpovídali za porušení povinností všichni, kteří neprokázali, že přestupek nespáchali.

Neobvyklé bylo vládní nařízení č. 30/1939 Sb.I, taktéž ze dne 27. ledna 1939, které umožňovalo vytvářet zvláštní sdružení, nepodléhající platným předpisům o sdružování. Sdružení mohlo být povoleno ve zcela výjimečných případech a pouze, pokud jej nebylo možné vytvořit jako spolek, náboženskou nebo obchodní společnost. V povolení, které záviselo zcela na úvaze Ministerstva vnitra, se stanovovaly podmínky týkající se účelu a činnosti sdružení a jeho organizace.

4.2 Spolkové právo za protektorátu

V noci ze 14. na 15. března 1939 bylo území českého státu, zbývající po odstoupení pohraničí ve prospěch Třetí říše v důsledku Mnichovské dohody, obsazeno německou armádou. Protektorát Čechy a Morava vznikl formálně dne 16. března výnosem Adolfa Hitlera. Vznik protektorátu samozřejmě znamenal další omezování osobních svobod ve faktické, ale také v právní rovině.⁵⁰

Dne 31. března 1939 bylo vydáno vládní nařízení č. 97/1939 Sb., jímž se měnil zákon č. 134/1867 ř. z., o právu spolčovacím. Tímto nařízením byl opětovně zaveden povolovací princip při vzniku spolků, který fungoval před rokem 1867. Před tím, než zemský úřad vyslovil, že bere na vědomí oznámení o utvoření spolku, nesměl spolek vyvíjet činnost. O vzetí na vědomí byla zemským úřadem vydáno osvědčení, které spolek používal jako důkaz své existence. Bylo zakázáno vytvářet spolky, které odporovaly právnímu řádu, byly nebezpečné státu nebo jejich zřízení nebylo ve veřejném zájmu. Vzhledem k velmi vágním formulacím tedy nemohl vzniknout žádný spolek, který by mohl být potenciálním ohrožením pro veřejnou moc. Dříve vzniklé spolky musely do 31. května 1939 oznámit okresnímu policejnímu úřadu, zda hodlají pokračovat v činnosti, a pokud tak neučinily, došlo k jejich zániku dne

50 MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016. s. 446

30. června 1939. Pokud bylo okresním policejním úřadem zjištěno, že spolek, který oznámil, že hodlá v činnosti pokračovat, nevyvíjí více než rok činnost, pak takový spolek zanikl, pokud v poskytnuté lhůtě neoznámil, že hodlá v činnosti pokračovat.

V souvislosti s pronásledováním Židů bylo vydáno nařízení vlády č. 136/1940 Sb., o právním postavení Židů ve veřejném životě. Židé se nemohli účastnit spolkového života vyjma spolků, které pro ně byly určeny a výslovně jako židovské označeny.

Další ranou pro spolkový život bylo zřízení Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, které vzniklo na základě nařízení vlády č. 187/1942 Sb. ze dne 28. května 1942 a jehož předsedou se stal ministr školství a národní osvěty Emanuel Moravec. Kuratorium mělo charakter ústředního správního úřadu a podléhaly mu všechny spolky zabývající se prací s mládeží, neboť Třetí říše chtěla mít pod kontrolou jejich činnost. Předobrazem pro Kuratorium byla německá mládežnická organizace Hitlerjugend. Nařízení vlády zavádělo tzv. povinnou službu mládeže, která znamenala nucené sdružování mládeže ve věku 10 až 18 let v mládežnických spolcích.⁵¹

Povinnou službu mládeže a její realizaci specifikovalo nařízení předsedy Kuratoria č. 188/1942 Sb. To umožňovalo Kuratoriu pověřit existující spolek prováděním povinné služby mládeže. Spolky, které hodlaly nadále pracovat s mládeží, musely zažádat o pověření k provádění povinné služby mládeže do 1. září 1942. Pokud pověření nezískaly, nemohly nadále sdružovat mladistvé podléhající povinné službě. Spolky byly vázány pokyny Kuratoria, které bylo oprávněno dosazovat do nich své odborníky a zajišťovalo školení členů spolků pracujících s mládeží. Kuratorium také mohlo spolek odejmout již udělené pověření, pokud by se odchyloval od jím hláсанých idejí, spolek rozpustit nebo nuceně sloučit s jiným.

51 UHLÍŘ, J. B. *Ve stínu říšské orlice*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2002. s. 145 – 165

4.3 Spolkový život v období protektorátu

V období druhé republiky vláda Rudolfa Berana tlačila spolky k tomu, aby se slučovaly do svazů podle svého zaměření. V lednu roku 1939 byla vydána nařízení vlády, která dostala spolky zcela pod kontrolu státu.

Vznik Protektorátu Čechy a Morava znamenal pro spolkový život další ránu. Kromě zákonných omezení popsaných v předchozí kapitole je třeba zmínit, že každý spolek mohl být zrušen rozhodnutím říšského protektora, proti kterému neexistoval opravný prostředek. Takto byly zrušeny zejména spolky, jejichž členové byli v odboji nebo jej podporovali. Říšský protektor kladl spolkům do cesty různé překážky – např. již počátkem války bylo zakázáno vytápění tělocvičen, což v zimě značně omezovalo činnost tělovýchovných spolků.

V říjnu 1940 vydal říšský protektor nařízení, kterým byla zakázána činnost skautského spolku Junák, jeho majetek byl zabaven a později přešel pod Kuratorium. O rok později, v říjnu roku 1941 byl zakázán Sokol. Den před jeho rozpuštěním došlo k Akci Sokol, při níž bylo zatčeno a posláno do koncentračních táborů na 1500 jeho členů, zpravidla sokolských funkcionářů. Už před zákazem Sokola se někteří jeho členové ilegálně sdružovali v tajné organizaci Obec sokolská v odboji. Tato organizace mj. významně pomohla parašutistům, kteří spáchali atentát na Heydricha. Po atentátu však byla i Obec sokolská v odboji rozprášena. V září 1942 došlo také k zákazu tělovýchovné jednoty Orel.⁵²

Na konci druhé světové války byl český občanský sektor personálně zdecimovaný, neboť řada jeho významných představitelů byla během války popravena. K poválečnému obnovení některých spolků vůbec nedošlo a řada dalších měla jen zlomek počtu předválečných členů. Personální oslabení později přišlo vhod komunistické straně, neboť občanský sektor pro ni nemohl být tak silným soupeřem, jakým byl dříve pro nacistické Německo.

52 UHLÍŘ, J. B. *Ve stínu říšské orlice*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2002. s. 123 – 134

4.4 Obnovení demokratického uspořádání

V Londýně během II. světové války fungovala prozatímní československá reprezentace, kterou představovali prezident Edvard Beneš, exilová vláda a poradní orgán prezidenta, kterým byla Státní rada. Kvůli nemožnosti svolat zákonodárný sbor měl prezident pravomoc vydávat právní normy ve formě dekretů. Důležitý byl ústavní dekret č. 11/1944 Úř. věst. čsl. ze dne 3. srpna 1944, který stanovil, že právní předpisy vydané od 30. září 1938 do 4. května 1945 nejsou součástí právního řádu. To však přímo neznamenal, že je všechny okamžitě rušil – na přechodnou dobu bylo možné používat ty právní předpisy, které se nepříčily svým obsahem demokratickým zásadám československé ústavy, což se však přepisů z oblasti spolkového práva netýkalo.⁵³

Oblast spolkového práva podrobněji upravoval dekret č. 81/1945 Sb., o některých opatřeních v oboru spolkovém. Ten výslovně stanovil, že nařízení a opatření z doby nesvobody, podle nichž byly některé spolky rozpuštěny, se ruší. To se však netýkalo zrušených spolků, jejichž program „*nebyl ve shodě se současnou politickou organizací veřejného života.*“ Zrušené spolky, které chtěly obnovit svou činnost, musely do dvou měsíců oznámit spolkovému úřadu, u něhož byly zapsány, kdy plánují obnovit činnost a dále uvést údaje o členech předsednictva. Majetek, který byl zajištěn spolkům rozpuštěným po 30. září 1938, jim měl být vrácen, což zajišťovaly okresní národní výbory. Německé a maďarské spolky, stejně jako spolky kolaborující s nacisty, byly tímto dekretem zrušeny a jejich majetek byl zkonfiskován.⁵⁴

Dekret č. 81/1945 Sb. v § 6 novelizoval spolkový zákon č. 134/1867 ř. z., který umožňoval zakázat utvoření spolku, pokud odporuje svým zamýšleným účelem nebo zařízením právnímu řádu, je-li státu nebezpečný nebo nově také v případě, kdy není jeho zřízení ve veřejném zájmu. ONV o tom musel rozhodnout do tří měsíců, od 1. ledna 1947 byla lhůta zkrácena na dva měsíce. Spolkový zákon původně stanovoval lhůtu pro vydání takového

53 MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016. s. 492 a násl.

54 VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 433 – 434

rozhodnutí na jeden měsíc. I přes tuto novelizaci se stále jednalo o relativně svobodnou úpravu spolkového práva, která však neměla dlouhého trvání.

5. Právní úprava sdružování po roce 1948

Po komunistickém převratu v únoru 1948 začalo výrazné omezování občanských svobod. Přestože nová ústava, přijatá dne 9. května 1948, zakotvovala řadu lidských práv a svobod, faktický stav byl odlišný. Společovací a shromažďovací svobodu zmiňovala květnová ústava v § 24, který uváděl, že: „Právo shromažďovací a společovací se zaručuje, pokud se tím neohrožuje lidově demokratické zřízení nebo veřejný pokoj a řád. Výkon těchto práv upravují zákony.“ Tato formulace byla záměrně velmi neurčitá. Formálně však zůstával spolkový zákon z roku 1867 nadále v platnosti a teoreticky vzato bylo stále možné zakládat podle něj spolky až do přijetí zákona č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích, kterým byl zákon č. 134/1867 ř. z. zrušen.⁵⁵

5.1 Zákon o dobrovolných organizacích

Komunistická strana měla zájem na tom, aby se sdružování dostalo zcela pod kontrolu státu. Faktické omezování svobod začalo ihned po únorovém převratu a v řadě aspektů se projevovalo i před ním, neboť KSČ měla pod kontrolou klíčová ministerstva. K likvidaci nepohodlných spolků docházelo hned po únoru 1948 rozhodnutím různých orgánů, např. akčních výborů, avšak bez právního podkladu, a tedy v rozporu se zákonem.

Systematickou likvidaci znamenal pro spolky zákon č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích, který rušil spolkový zákon č. 134/1867 ř. z. a který zaváděl zcela novou terminologii a byl plný ideologického balastu. Pojem spolek byl nově nahrazen termínem dobrovolná organizace. Ta měla sloužit pro uplatnění práv lidu, upevnění lidově demokratického zřízení a k podpoře úsilí o výstavbu socialismu.⁵⁶

Pro vznik dobrovolné organizace bylo nutné schválení organizačního řádu, který schvaloval krajský národní výbor nebo Ministerstvo vnitra, pokud

55 VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 561 – 566

56 ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 660

činnost dobrovolné organizace měla přesahovat hranice kraje. Tím byl opět zaveden povolovací princip při vzniku spolků, resp. dobrovolných organizací. Bylo výlučně na uvážení registračního orgánu, zda schválí či neschválí organizační řád, čímž se sdružování dostalo zcela pod kontrolu státu.

Zákon zmocňoval Ministerstvo vnitra k vydání vyhlášky, neboť zákonná úprava byla velmi strohá. Vyhláška č. 320/1951 Sb., která nabyla účinnosti zároveň se zákonem, upravovala náležitosti organizačního řádu, a také přeměnu existujících spolků na dobrovolné organizace. Spolky, které chtěly nadále vyvíjet činnost a jejichž poslání a struktura umožňovaly přeměnu v dobrovolné organizace, se usnesly na organizačním řádu, který poté předložily KNV nebo Ministerstvu vnitra ke schválení. Neschválení organizačního řádu znamenalo zrušení takového spolku. Vyhláška dále dávala Okresnímu národnímu výboru pravomoc rozpustit spolek, pokud by nepomáhal nebo brzdil rozvoj socialismu. Ve vyhlášce byly také podrobněji upraveny přeměny spolku na jiné právnické osoby – spolky se mohly přeměnit na lidová družstva nebo se do nich včlenit, nábožensky zaměřené spolky se mohly včlenit do náboženských společností a podpůrné spolky do podpůrných fondů.⁵⁷

Organizační řád dobrovolné organizace měl obsahovat zejména údaje o názvu, sídle a obvodu činnosti organizace, ustanovení o členství, právech a povinnostech členů, jejich přijímání a o zániku členství. Dále měl upravovat pravomoci a způsob usnášení nejvyššího orgánu, jímž mohla být např. výroční schůze nebo sjezd delegátů, a statutárního orgánu, který mohl být pojmenován jako představenstvo, výbor apod. Organizační řád měl uvádět, kdo za dobrovolnou organizaci jedná. Měl také určit, jakým způsobem může být měněn, jak budou členové informováni o konání schůzí, jak budou řešeny spory v dobrovolné organizaci a měl též obsahovat ustanovení o finančním hospodaření, zániku organizace a o tom, jak bude při zániku naloženo s majetkem.

Zákon č. 68/1951 Sb. prohlásil za dobrovolné organizace Revoluční odborové hnutí, Jednotné svazy zemědělců, Československý svaz mládeže,

57 KINDL, M., ŠÍMA, A. a kol. *Úskalí spolkového práva*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. s. 61 – 62

Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz žen, Československou obec sokolskou a Československý Červený kříž. Ty tudíž nemusely projít procesem schvalování organizačního řádu. Kromě výše jmenovaných dobrovolných organizací dával zákon Ministerstvu vnitra pravomoc prohlásit i další dříve vzniklé spolky za dobrovolné organizace.

Později byly některé dobrovolné organizace zřízeny zvláštními zákony. Zákonem č. 68/1956 Sb., o organizaci tělesné výchovy byl vytvořen Československý svaz tělesné výchovy, což znamenalo zánik Československé obce sokolské. Zvláštním zákonem vznikl též Československý myslivecký svaz, a to na základě zákona č. 23/1962 Sb., o myslivosti, a Československý rybářský svaz zákonem č. 102/1963 Sb., o rybářství.

5.2 Změny právní úpravy

Zákon č. 68/1951 Sb. ani vyhláška č. 320/1951 Sb. neprodělaly během bezmála čtyřiceti let své platnosti žádné významné změny. Nicméně v důsledku nařízení vlády č. 34/1958 Sb., o dalších přesunech působnosti a jiných zjednodušeníh ve státní správě došlo ve vyhlášce č. 320/1951 Sb. ke změnám týkajícím se registrace dobrovolných organizací. Nově bylo ustanoveno, že v případě, kdy činnost organizace nepřesahuje hranice okresu, schvaluje její stanovy ONV. Novelou č. 74/1973 Sb. bylo určeno, že zákon o dobrovolných organizacích se nevztahuje na odborové organizace.

V roce 1960 byla přijata nová ústava, která byla ve sbírce zákonů vyhlášena jako ústavní zákon č. 100/1960 Sb. a která hlásala vítězství socialismu a zakotvovala vedoucí úlohu komunistické strany. Ta upravovala sdružování v článku 5, který uváděl: *„K rozvíjení společné činnosti, k všestranné a aktivní účasti na životě společnosti a státu a k uskutečňování svých práv sdružují se pracující v dobrovolné společenské organizace, jimiž jsou zejména Revoluční odborové hnutí, organizace družstevní, organizace mládeže, organizace kulturní, tělovýchovné a jiné; na společenské organizace postupně přecházejí některé úkoly státních orgánů.“* Podle článku 6 byla

Národní fronta Čechů a Slováků, která sdružovala společenské organizace, politickým výrazem svazku pracujících měst a venkova, jež je veden KSČ.⁵⁸

V roce 1988 začaly práce na nové ústavě, která měla zakotvovat občanská a politická práva včetně svobodného sdružování, jež mělo být upraveno v novém zákoně. Vzhledem k sametové revoluci k jejímu přijetí už nedošlo.

5.3 Národní fronta a dobrovolné organizace

Koncem 2. světové války vznikla Národní fronta Čechů a Slováků, která sdružovala všechny politické strany bojující proti německé okupaci. Voleb v roce 1945 se mohly zúčastnit pouze politické strany v ní sdružené. Postupem doby v Národní frontě získala rozhodující vliv komunistická strana, čehož využila při únorovém puči. Později byly do Národní fronty začleněny také dobrovolné organizace. Od roku 1969 bylo Československo federativní republikou. Některé dobrovolné organizace působily na federální úrovni, tzn. v celé ČSSR, další však působily pouze v České nebo jen ve Slovenské socialistické republice. Na území České socialistické republiky bylo v roce 1978 součástí národní fronty 41 dobrovolných organizací a 3 politické strany, jejichž výčet se nalézá v tabulce níže.^{59 60}

Je třeba zdůraznit, že dobrovolné organizace měly obvykle výrazně větvenou organizační strukturu vzhledem k tomu, že působily celostátně a někdy zastřešovaly více různě zaměřených organizací. Zpravidla měly ústředí, krajskou organizaci, okresní organizaci a jednotlivé místní organizace.

58 VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 528 – 533

59 Tamtéž, s. 389 – 390

60 *Národní fronta* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/nf.php>

N á r o d n í f r o n t a	
Politické strany	
Komunistická strana Československa Československá strana lidová Československá strana socialistická	
Dobrovolné organisace na federální úrovni	
Československá vědecko-technická spol. Československý červený kříž Československý mírový výbor Československý svaz novinářů Československý svaz protifašist. bojovníků Československý svaz tělesné výchovy Československý svaz žen Revoluční odborové hnutí Socialistická akademie	Socialistický svaz mládeže Svaz československo-sovětského přátelství Svaz československých filatelistů Svaz invalidů Svaz požární ochrany ČSSR Svaz pro spolupráci s armádou Svaz rolníků Ústřední rada družstev
Dobrovolné organisace působící jen v České socialistické republice	
Česká mírová rada Česká odborová rada Česká organizace ČSTV Česká vědecko-technická společnost Český myslivecký svaz Český ovocnářský a zahrádkářský svaz Český rybářský svaz Český svaz bytových družstev Český svaz chovatelů drobného zvířectva Český svaz novinářů Český svaz protifašistických bojovníků Český svaz spotřebních družstev Český svaz stavebních inženýrů	Český svaz včelařů Český svaz výrobních družstev Český svaz žen Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti Polský svaz kulturně osvětový v ČSSR Socialistická akademie ČSR Socialistický svaz mládeže ČSR Svaz českých filatelistů Svaz družstevních rolníků Svaz invalidů v ČSR Svaz požární ochrany ČSR

Tabulka č. 1 – Seznam jednotlivých složek Národní fronty (stav k roku 1978)

5.4 Spolkový život v období 1948 – 1989

O svobodném sdružování v letech 1948 až 1989 není v žádném případě možné hovořit – stát díky podmínce schválení organizačního řádu určoval, které dobrovolné organisace mohou vzniknout. Většina práv a povinností organizací byla navíc konkretizována vyhláškou, což je v takové věci nevhodné.

Podle zákona č. 68/1951 Sb. by se mohlo zdát, že koncem roku 1951 existovalo v Československu pouze sedm dobrovolných organizací, ale nebylo tomu tak.⁶¹ Některým spolkům, které vyvíjely činnost před rokem 1951

61 Jednotné svazy zemědělců, Československý svaz mládeže, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz žen, Československá obec sokolská a Československý Červený kříž podle § 5 zákona č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích.

a nebyly žádným způsobem režimu nepohodlné, byl schválen organizační řád, a mohly i nadále existovat – jednalo se například o různé zájmové pěstitelské a chovatelské organizace. I v takových případech však stát měl zájem na centralizaci těchto dobrovolných organizací. Proto došlo v roce 1957 k vytvoření centrální organizace Český zahrádkářský svaz, do které byly včleněny do té doby autonomní zahrádkářské organizace v jednotlivých obcích.⁶²

Přestože zákon přímo určoval, že Československá obec sokolská se stává dobrovolnou organizací, neměla její poválečná existence dlouhého trvání. Sokolové již na XI. všesokolském sletu v červnu 1948 jasně demonstrovali svůj negativní postoj vůči komunistické nadvládě. I přes následné perzekuce některých členů bylo překvapivě přímo zákonem č. 68/1951 Sb. umožněno pokračování Československé obce sokolské jako dobrovolné organizace. Na konci roku 1952 byl ale přijat zákon č. 71/1952 Sb., který představoval začátek likvidace Československé obce sokolské. Definitivní konec znamenal pro Sokol zákon č. 68/1956 Sb., o organizaci tělesné výchovy, který určoval jako jedinou dobrovolnou tělovýchovnou organizaci Československý svaz tělesné výchovy, na který přešel majetek zanikajícího Sokola.

V období Pražského jara se začalo debatovat i o svobodné úpravě sdružování. Existovaly snahy na obnovu řady spolků, mimo jiné právě Sokola, a podařilo se dokonce na krátký čas obnovit samostatnou skautskou organizaci, která byla nuceně začleněna do Československého svazu mládeže počátkem 50. let.

V následujícím období normalizace bylo oficiální sdružování možné prakticky jen v masových dobrovolných organizacích. Skaut byl opět zakázán v roce 1970 a rozpadající se Svaz československé mládeže byl nahrazen Svazem socialistické mládeže, který zřizoval Pionýrské organizace na všech základních školách. Normalizace vedla také ke zrušení Umělecké besedy, Českého svazu stavebních inženýrů a řady dalších spolků vzniklých ve 2. polovině 19. století.⁶³

62 *Zpravodaj 1/2017* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.zahradkari.cz/zpravodaje/zpravodaj_2017_1.pdf

63 *Několik řádků o historii umělecké besedy* [online]. [cit. 2. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.umeleckabeseda.cz/umelecka-beseda/historie>

I v období normalizace se někdy podařilo založit organizaci bez ideologického pozadí. Pod Svazem socialistické mládeže např. začalo v roce 1974 působit hnutí Brontosaurus, jež vzniklo za přispění mladých pracovníků ČSAV a redakce časopisu Mladý svět, které se zabývalo organizováním akcí pro mládež na ochranu památek a životního prostředí.⁶⁴

Ve 2. polovině 80. let začala kvůli vzrůstající nespokojenosti ve společnosti vznikat spontánně řada sdružení, jež měla vlastní členskou základnu a cíle, které byly zpravidla v oblasti politiky, víry nebo životního prostředí a která se pohybovala na hraně nebo za hranou v té době platných právních norem. V roce 1989 došlo díky občanským aktivitám ke změně režimu a sdružování osob se díky tomu mohlo po více než čtyřicetileté přestávce opět začít svobodně rozvíjet.

64 *Historie hnutí Brontosaurus* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://vzdelavani.brontosaurus.cz/pro-organizatory/metodicke-podklady/historiehnutibrontosaurus.html>

6. Spolkové právo po roce 1990

Federální shromáždění přijalo 27. března 1990 zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, který nabyl účinnosti dne 1. května 1990 a znamenal obnovení svobody sdružování a spolkového života v naší zemi. Se svobodou sdružování úzce souvisely i další toho dne přijaté zákony, zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím, a zákon č. 85/1990 Sb., o právu petičním. Tyto zákony nabyly účinnosti již dnem vyhlášení, neboť bylo potřeba co nejrychleji zajistit obnovení svobodných poměrů v naší zemi.

Zákon o sdružování občanů obsahoval derogační ustanovení, kterým rušil zákon č. 68/1951 Sb. o dobrovolných organizacích. Dobrovolné organizace, které buď vznikly podle tohoto zákona nebo za ně byly prohlášeny, byly nově považovány za občanská sdružení.

Přijetí výše uvedených zákonů bylo důležité, neboť na jaře roku 1990 platila ještě socialistické ústavě z roku 1960, kde právo na svobodné shromažďování a sdružování zakotveno nebylo. K ústavnímu zakotvení spolkové svobody došlo až ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. ze dne 9. ledna 1991, kterým byla do našeho právního řádu začleněna Listina základních práv a svobod. Svobodu sdružování řadíme mezi politická práva, která upravuje Listina ve druhé hlavě, konkrétně v čl. 20:

(1) Právo svobodně se sdružovat je zaručeno. Každý má právo spolu s jinými se sdružovat ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích.

(2) Občané mají právo zakládat též politické strany a politická hnutí a sdružovat se v nich.

(3) Výkon těchto práv lze omezit jen v případech stanovených zákonem, jestliže to je v demokratické společnosti nezbytné pro bezpečnost státu, ochranu veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku, předcházení trestným činům nebo pro ochranu práv a svobod druhých.

(4) Politické strany a politická hnutí, jakož i jiná sdružení jsou odděleny od státu.

Z čl. 20 Listiny tedy plynou následující zásady: svoboda sdružování ve spolcích a spolková autonomie. Také z něj vyplývá, že svobodné sdružování může být omezeno pouze v nezbytných případech.

Zákon o sdružování občanů byl platný až do 1. ledna 2014, kdy vstoupil v platnost nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.), který přinesl řadu novinek. Na první pohled byla viditelná terminologická změna, neboť zákon začal užívat opět termín spolek místo občanského sdružení, které zavedl zákon č. 83/1990 Sb.

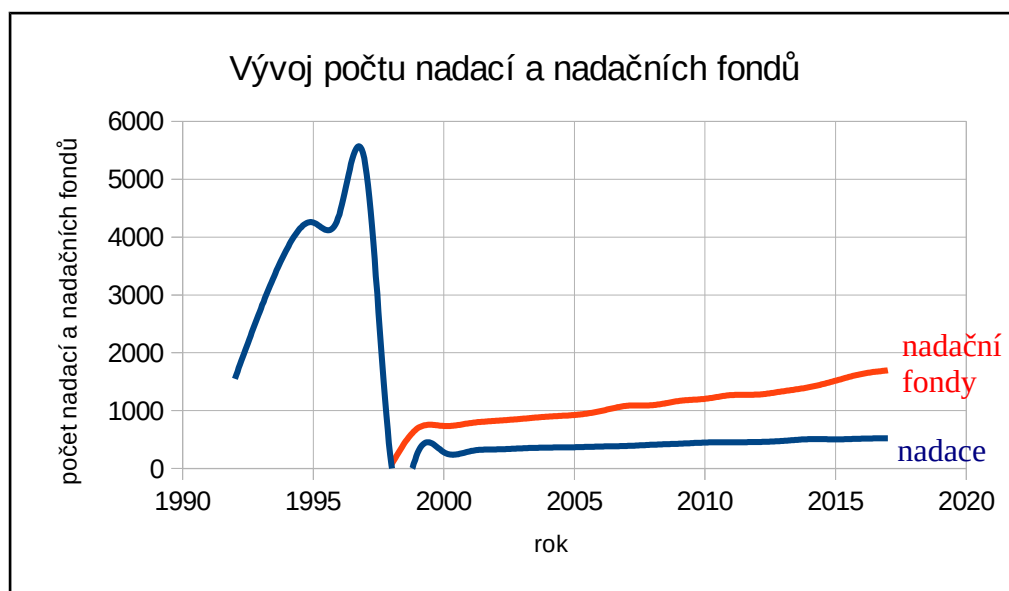
6.1 Právní formy občanského sektoru

Občanská sdružení, jež vznikala podle zákona 83/1990 Sb., byla po určitou dobu jedinou zákonem upravenou právní formou sdružování občanů. Bylo však potřeba upravit i jiné typy sdružování, zákon o sdružování občanů se mimo jiné netýkal politických stran. Jejich úprava byla kvůli řadě odlišností od „běžných“ spolků obsažena ve speciálním zákoně č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, který je platný dosud.

Novelou č. 509/1991 Sb. bylo s účinností od 1. ledna 1992 upraveno nadační právo v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb. Úprava byla velmi stručná, neboť předpokládala brzké schválení speciálního zákona, který by oblast nadací upravoval konkrétněji, což se však nestalo. Proto docházelo ke zneužívání institutu nadace k nezákonné činnosti, čemuž učinilo přítrž až přijetí zákona č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech. Po jeho přijetí meziročně poklesl počet nadací z 5238 v roce 1997 na pouhých 55 v roce 1998. Právní úprava nadací a nadačních fondů byla, stejně jako v případě občanských sdružení, přesunuta do nového občanského zákoníku (zákona č. 89/2012 Sb.), který nabyl účinnosti 1. 1. 2014.^{65 66}

65 RONOVSÁ, K. *Nové české nadační právo v evropském srovnání*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. s. 45

66 *Statistika počtu nestátních neziskových organizací v letech 1990 – 2012* [online]. [cit. 26. 1. 2019]. Dostupné z: www.neziskovky.cz/data/stat_NNO_tabulka_1990_2012txt12780.pdf

Graf č. 1 – Vývoj počtu nadací a nadačních fondů

Další formou sdružování byla obecně prospěšná společnost (o.p.s),⁶⁷ kterou upravoval zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech. Tato právní forma byla podobná dnešnímu ústavu,⁶⁸ obsahovala jednak majtkový, ale také osobní substrát. Obecně prospěšná společnost poskytovala obecně prospěšné služby za předem stanovených podmínek pro všechny zájemce. V souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku nemohou již vznikat nové obecně prospěšné společnosti, avšak dříve vzniklé mohou dále existovat.⁶⁹

Samostatný zákon upravuje i sdružování v církvích a náboženských společnostech. V 90. letech tuto oblast upravoval zákon č. 208/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, a také zákon č. 161/1992 Sb., o registraci církví a náboženských společností. Oba byly později nahrazeny zákonem č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, který oblast sdružování v církvích upravuje dosud.

Zákon umožňuje orgánu registrované církve nechat evidovat (jiný) orgán registrované církve, popř. řeholní nebo jinou instituci. Církev také může zřídit účelové zařízení pro poskytování charitativních služeb. Podnikání všech

67 Podle původního návrhu se obecně prospěšná společnost měla nazývat nezisková právnická osoba.

68 § 402 a násl. OZ

69 RONOVSÁ, K. *Nové české nadační právo v evropském srovnání*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. s. 17 – 18

církevních právnických osob je možné jen jako doplňková činnost. Registrovaná církev může dále zakládat jiné právnické osoby, zejména nadace a spolky. Církev v České republice také často zřizují vlastní školy, které mají formu školské právnické osoby podle § 124 a následujících školského zákona (č. 561/2004 Sb).⁷⁰

Specifickou kategorií představují honební společenstva, jež vznikají podle zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti. Jeho členy se stávají automaticky vlastníci honebních pozemků, kteří z něj však mohou poté vystoupit a jeho členem nemůže být nikdo, kdo honební pozemek nevlastní. Další odlišností je, že členové ručí za jeho dluhy, na rozdíl od spolků a kapitálových společností.

Nový občanský zákoník přinesl novou právní formu, kterou nazývá ústav. Jedná se o právnickou osobu kombinující majetkový a osobní substrát, která provozuje činnost hospodářsky nebo společensky užitečnou. Zakládá se kvůli provozování určité činnosti, která je dostupná všem za předem stanovených podmínek.⁷¹

6.2 Zákon o sdružování občanů

6.2.1 Pojem „občanské sdružení“

Sdružení založené podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů mělo právní formu občanského sdružení, a mohlo se nazývat např. občanské sdružení, společnost, spolek, svaz, hnutí, klub a jiné. Podle důvodové zprávy k zákonu byl termín občanské sdružení zvolen proto, že výraz spolek, resp. spolčování, který užívala prvorepubliková úprava, má archaický nádech a v lidech může vyvolávat dojem, že „...spolek je pouze malá místní, zcela nevýznamná zájmová organizace.“ Dále také existovala obava, že by se výraz spolek mohl lidem asociovat se zločinným spolčením.⁷²

70 KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 214 a násl.

71 ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 916 a násl.

72 ČERNÝ, P. *Zákon o sdružování občanů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 34.

Úmyslem zákonodárce pravděpodobně bylo vymezení se proti zdiskreditovanému pojmu dobrovolná organizace a zdůraznění důležitosti občanského sektoru. Nově zavedený pojem občanské sdružení nebyl však nejspíše nejšťastněji zvolen, neboť v občanském zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.) byl pojem sdružení používán i v několika dalších významech. Proto je někdy v literatuře z té doby používán termín spolek místo občanského sdružení, např. v publikaci docenta Telce.⁷³

Občanské sdružení nemuselo žádným způsobem uvádět právní formu (o. s.) ve svém názvu, což bylo v řadě případů matoucí – nebylo jasné, zda je nějaké hnutí politickým hnutím podle zákona o politických stranách nebo občanským sdružením. Tuto situaci měla vyřešit novela zákona o sdružování občanů č. 342/2006 Sb., která by do § 6 odst. 4 doplnila větu: *název sdružení musí obsahovat označení „občanské sdružení“ nebo zkratku „o. s.“* Ještě před účinností této novely skupina poslanců prosadila další novelu zákona, která tuto povinnost opět zrušila. Podle důvodové zprávy tak učinili zejména proto, že by nová povinnost přinesla všem občanským sdružením vysokou administrativní zátěž související se změnou stanov a také kvůli možnosti záměny zkratky *o. s.* se zkratkou veřejné obchodní společnosti *v. o. s.*⁷⁴

6.2.2 Stanovy občanského sdružení

Každé občanské sdružení muselo mít vlastní vnitřní předpis – stanovy, které zavazovaly jeho členy a upravovaly jejich práva a povinnosti. Obligatorně obsahovaly název občanského sdružení, jeho sídlo, cíl činnosti, způsob vnitřní organizace sdružení, zásady hospodaření a případně ustanovení o organizačních jednotkách sdružení.

Název vznikajícího občanského sdružení musel být odlišný od již existující právnické osoby, tedy zejména od jiného sdružení, ale též od obchodních korporací. Při novelizacích zákona o sdružování občanů docházelo

73 TELEČ, I. *Spolkové právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998. s. 8 – 9

74 *Návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů* [online]. 4. 5. 2007 [cit. 9. 12. 2018]. Dostupné z: www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=11030

i ke zpříšňování požadavků na název sdružení – později musel být odlišný též od názvu orgánu veřejné moci České republiky, od názvu mezinárodní organizace, jejího orgánu nebo její instituce a od názvu Evropské unie a jejích orgánů.

Další obligatorní součástí stanov bylo uvedení sídla občanského sdružení. V praxi stačilo ve stanovách uvádět pouze obec, ve které občanské sdružení sídlí, nikoliv přesnou adresu. Díky tomu mohlo sdružení volně měnit sídlo na území dané obce bez nutnosti změny stanov. Občanské sdružení však muselo přesnou adresu uvést při registraci, mj. kvůli doručování písemností. Oproti tomu komentář k zákonu o sdružování občanů od JUDr. Černého se kloní k tomu, že sídlem občanského sdružení, jež muselo být uváděno ve stanovách, měla být konkrétní adresa. Myslím si, že tento výklad by byl pro fungování občanských sdružení omezující.^{75 76}

Ve stanovách musel být uveden též cíl činnosti občanského sdružení, který mohl být jakýkoliv, kromě činnosti výdělečné. Zákon tehdy, stejně jako dnes, neobsahoval žádné kategorie nebo skupiny, pod které by bylo možné cíl podřadit. Cíle činnosti bylo teoreticky možné vymezit nejen pozitivně, ale také negativně, tzn. uvést všechny oblasti, kterými se sdružení nezabývá.⁷⁷

Správné uvedení cíle činnosti sdružení bylo velmi důležité, protože celá řada konkrétních zákonů (např. zákon o zbraních, trestní zákoník, antidiskriminační zákon, aj.) dává občanským sdružením s cílem činnosti v dané oblasti významná privilegia. Podrobněji se těmto zvláštním oprávněním věnuji v kapitole č. 6.4.

Stanovy dále musely obsahovat způsob vnitřní organizace občanského sdružení, tedy stanovení organizační struktury sdružení – jeho orgánů, způsob jejich ustavování, jednání jménem sdružení, a ideálně také způsob přijímání a vylučování členů. Na rozdíl od současné úpravy spolků v OZ, která nabízí určitý způsob vnitřní organizace, neupraví-li si ji spolek ve stanovách jinak, zákon o sdružování občanů žádnou úpravu vnitřní organizace neuváděl. Proto

75 TELEČ, I. *Spolkové právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998. s. 104

76 ČERNÝ, P. *Zákon o sdružování občanů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 82

77 Tamtéž, s. 82 – 83

muselo každé sdružení ve stanovách uvést, jakým způsobem bude probíhat jeho samospráva.⁷⁸

Sdružení ve stanovách určovalo, zda v jeho čele stojí monokratický statutární orgán (který se mohl nazývat např. předseda, ředitel, ...), nebo orgán kolegiální (např. předsednictvo). Statutární orgán byl volen zpravidla nejvyšším orgánem sdružení, kterým bylo shromáždění všech členů. Dále muselo být vyřešeno svolávání členské schůze, vznik a zánik členství v občanském sdružení, a v neposlední řadě také způsob přezkumu rozhodnutí orgánů občanského sdružení.⁷⁹

Jedním ze základních principů svobodného sdružování je dobrovolnost členství. Proto zákon o sdružování občanů v § 3 jasně stanovil, že nikdo nesmí být ke členství v občanském sdružení nucen a občanské sdružení též nesmí ve stanovách znemožňovat vystoupení.

Je třeba zdůraznit, že na členství v občanském sdružení nebyl automatický nárok pro každého zájemce, stanovy obvykle určovaly způsob přijímání nových členů. Pokud se člen sdružení rozhodl ukončit členství z vlastní vůle, nesmělo mu být jakkoliv bráněno. Ukončení členství nebylo možné podmiňovat např. peněžitou sankcí, na druhou stranu člen, který o ukončení členství požádal, neměl žádný nárok na vrácení finančních prostředků, které do sdružení vložil. Mnoho sdružení vázalo členství na zaplacení členského příspěvku, a pokud k jeho úhradě nedošlo, bylo členství ukončeno. Stanovy mohly po členech požadovat i určitý podíl na činnosti sdružení jako podmínku členství.⁸⁰

Stanovy také mohly určovat, v jakých případech může dojít k vyloučení člena sdružení a případný způsob přezkumu vyloučení. Byť úprava vyloučení člena sdružení nebyla nutnou součástí stanov, bylo nanejvýš praktické vyloučení člena ve stanovách upravit, protože v opačném případě by nebylo možné vyloučit žádného člena, tedy ani člena, který by svou činností sdružení opakovaně poškozoval.

78 RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. s. 22

79 TELEČ, I. *Spolkové právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998. s. 141 – 143

80 ČERNÝ, P. *Zákon o sdružování občanů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 93

Pokud bylo rozhodnutí o vyloučení člena konečné (tzn. nešlo se proti němu bránit v rámci občanského sdružení), mohl se vyloučený člen obrátit na soud, což bylo možné i ve všech dalších případech, kdy člen považoval rozhodnutí některého orgánu sdružení za nezákonné nebo v rozporu se stanovami. Objektivní lhůta pro podání žaloby byla 6 měsíců a subjektivní lhůta 30 dní, příslušný byl okresní soud podle sídla občanského sdružení.⁸¹

Mezi zásady hospodaření, které byly další obligatorní součástí stanov, patří zejména otázky, jak občanské sdružení získává a spravuje majetek, kdo je oprávněn s majetkem nakládat a na co mají být získané prostředky vynaloženy. Členové občanského sdružení neměli nárok na podíl na případném zisku sdružení, ten měl být vždy využit pro dosahování cílů sdružení.

Občanské sdružení mohlo zřizovat organizační jednotky, které mohly mít charakter buď nesamostatné pobočky nebo samostatného sdružení s právní subjektivitou, jež činí úkony vlastním jménem. Ve stanovách bylo v případě zřízení organizační jednotky nutné vymezit její povahu a vztah k občanskému sdružení a vzájemná práva a povinnosti. Stanovy mohly obsahovat ustanovení o organizační jednotce i tehdy, když se její zřízení plánovalo až v budoucnu.⁸²

6.2.3 Vznik občanského sdružení

Zákon o sdružování občanů zavedl při vzniku občanského sdružení registrační princip, tj. k registraci stačilo pouze splnění zákonem stanovených podmínek. V praxi však někdy docházelo k tomu, že registrační orgán, kterým bylo Ministerstvo vnitra, se pasoval do role arbitra vkusu a posuzoval i další podmínky, které zákon nevyžadoval.

Návrh na registraci mohli podat minimálně tři občané, které zákon označoval jako přípravný výbor, z nichž alespoň jeden musel být ke dni podání návrhu starší 18 let. Přípravný výbor musel některého ze svých členů určit jako zmocněnce, zejména kvůli doručování písemností. K návrhu na registraci se připojovala dvě vyhotovení stanov. Ministerstvo vnitra požadovalo, aby byly

81 TELEČ, I. *Spolkové právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998. s. 151 – 157

82 ČERNÝ, P. *Zákon o sdružování občanů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 85 – 88

přípravným výborem kromě návrhu na registraci podepsány také stanovy a aby byla ověřena shodnost obou jejich vyhotovení.⁸³

Po doručení návrhu Ministerstvo vnitra nejprve kontrolovalo, zda návrh splňuje zákonem požadované náležitosti, tzn. že návrh podávají alespoň tři osoby, které uvedly své jméno, příjmení, datum narození a bydliště a návrh vlastnoručně podepsaly, a zda byla zaslána dvě vyhotovení. Pokud tyto náležitosti nebyly splněny, musel o tom být do pěti dnů vyrozuměn zmocněnec přípravného výboru. Ministerstvo nebylo v této fázi řízeno oprávněno věcně zkoumat obsah stanov.⁸⁴

Řízení o registraci občanského sdružení, jež bylo zvláštním typem správního řízení, bylo zahájeno dnem doručení návrhu bez uvedených vad. V řízení mělo ministerstvo zjišťovat, zda stanovy splňují veškeré náležitosti, které jsou zákonem určeny. Řízení bylo osvobozeno od správního poplatku.

Nebyly-li zjištěny důvody k odmítnutí, provedlo ministerstvo do 10 dnů od zahájení řízení registraci a občanskému sdružení zaslalo zpět jedno vyhotovení stanov, na které vyznačilo den, kdy došlo k registraci, tedy den vzniku občanského sdružení. Pojistkou proti nečinnosti ministerstva bylo ustanovení zákona, podle kterého došlo k registraci sdružení také v případě, že nebylo zmocněnci přípravného výboru do 40 dnů doručeno rozhodnutí o odmítnutí registrace. V takovém případě došlo k registraci sdružení automaticky dnem následujícím po uplynutí lhůty. V případě, že občanské sdružení vzniklo uplynutím čtyřicetidenní lhůty, mohl zmocněnec přípravného výboru požádat ministerstvo o zaslání stanov s vyznačeným dnem vzniku.⁸⁵

Odmítnutí registrace je velmi výrazný zásah do ústavně garantovaného práva na svobodné sdružování, a proto bylo možné pouze do deseti dnů ode dne zahájení řízení a pouze z důvodů taxativně vymezených v § 8 zákona o sdružování občanů:

83 ČERNÝ, P. *Zákon o sdružování občanů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 98 – 103

84 Rozsudek NSS sp. zn. 1 Ans 3/2007, ze dne 1. srpna 2007.

85 ČERNÝ, P. *Zákon o sdružování občanů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 76 – 80

- a) jde o organizaci uvedenou v § 1 odst. 3,*
- b) stanovy nejsou v souladu s § 3 odst. 1 a 2,*
- c) jde o sdružení nedovolené (§ 4),*
- d) cíle sdružení jsou v rozporu s požadavky uvedenými v § 5.*

K odmítnutí registrace podle bodu a) mělo dojít, pokud ze stanov vyplývalo, že se ve skutečnosti místo spolku jedná o politickou stranu nebo hnutí, sdružení založené k výdělečné činnosti, profesní komoru s povinným členstvím, církev nebo náboženskou společnost. Registrovat je jako občanské sdružení nebylo možné, neboť pro jejich organizaci byla určena jiná právní forma s odlišnými právy a povinnostmi.

Podle bodu b) byla důležitým znakem každého občanského sdružení dobrovolnost členství. Stanovy nesměly kohokoliv nutit ke členství ve sdružení a také nesměly omezovat možnost dobrovolného vystoupení.

K bodu c) zákon o sdružování občanů v § 4 uváděl, že zakázána jsou sdružení:

- a) jejichž cílem je popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení, rozněcovat nenávisť a nesnášenlivost z těchto důvodů, podporovat násilí, anebo jinak porušovat ústavu a zákony;*
- b) která sledují dosahování svých cílů způsoby, které jsou v rozporu s ústavou a zákony;*
- c) ozbrojená nebo s ozbrojenými složkami; za taková se nepovažují sdružení, jejichž členové drží nebo užívají střelné zbraně pro sportovní účely nebo k výkonu práva myslivosti.*

Právě tato oblast odmítnutí registrace občanského sdružení byla tou nejproblematictější. Je třeba zdůraznit, že důvody pro odmítnutí registrace musely plynout přímo ze stanov, nikoliv z obav, že by se sdružení mohlo dopouštět takového jednání. Soudy opakovaně dospěly k závěru, že důvody pro odmítnutí registrace občanského sdružení musí být vykládány výrazně restriktivně. Rozhodování soudů v oblasti občanských sdružení a spolků se věnuje kapitola č. 6.5.

Občanská sdružení nesměla podle bodu d) vykonávat funkci státních orgánů, nestanovil-li zvláštní zákon jinak. Také nesměla řídit státní orgány a ukládat povinnosti občanům, kteří nejsou jejich členy.

Proti rozhodnutí Ministerstva vnitra o odmítnutí registrace bylo možné podat do 60 dnů ode dne jeho doručení zmocněnci přípravného výboru opravný prostředek. Správní žalobu mohl podat každý člen přípravného výboru, nikoliv pouze zmocněnec. Před zavedením správního soudnictví byl k řízení příslušný (i přes zákonnou formulaci „nejvyšší soud republiky“) Vrchní soud v Praze, a od 1. 1. 2003 jím byl Městský soud v Praze, potažmo NSS.⁸⁶

Mohly nastat následující situace. Pokud soud shledal, že rozhodnutí Ministerstva vnitra je v pořádku a skutečně existují důvody pro odmítnutí registrace občanského sdružení, žalobu zamítl, čímž rozhodnutí ministerstva potvrdil.

Pokud nebyly dány důvody pro odmítnutí registrace sdružení, soud rozhodnutí ministerstva zrušil, a občanské sdružení vzniklo dnem nabytí právní moci rozsudku. Poté muselo ministerstvo na žádost zmocněnce přípravného výboru zaslat občanskému sdružení vyhotovení stanov s vyznačeným datem registrace spolku.

Soud mohl také rozhodnutí zrušit a věc vrátit Ministerstvu vnitra k dalšímu řízení v případě, že řízení, které probíhalo před ministerstvem, mělo výrazné formální vady.

Ministerstvo vnitra vedlo evidenci občanských sdružení, která nebyla veřejně přístupná,⁸⁷ a to způsobovalo řadu problémů. Jediný způsob, jakým mohlo sdružení přesvědčit např. dárce o tom, že je řádně registrováno a nadáno právní subjektivitou, bylo vyhotovení stanov, které ministerstvo zaslalo registrovanému sdružení zpět s vyznačeným datem registrace. I přes existenci potvrzených stanov však sdružení mohlo být již zaniklé. Také při vytváření

86 ČERNÝ, P. *Zákon o sdružování občanů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 112 – 113

87 V roce 2008 byl zpřístupněn na stránkách ministerstva alespoň seznam všech občanských sdružení, který však obsahoval pouze názvy sdružení, nikoliv stanovy, popř. osoby oprávněné za sdružení jednat. Tento seznam neměl povahu veřejného rejstříku, a tudíž mj. nebylo možno uplatňovat princip materiální publicity údajů v něm uvedených.

názvu nově vznikajícího občanského sdružení nebylo možné jednoduše ověřit, zda sdružení se stejným nebo podobným názvem není již evidováno.^{88 89}

Pokud se občanské sdružení rozhodlo změnit stanovy, muselo do 15 dnů ode dne schválení nového znění zaslat ministerstvu dvě vyhotovení změněných stanov. V případě, že nové znění stanov bylo v souladu se zákonnými požadavky, Ministerstvo vnitra zaslalo do 10 dnů jedno vyhotovení stanov s vyznačeným souhlasem zpět.

Pokud nové znění stanov nebylo v souladu s obecnými požadavky na stanovy, nebo z něj plynuly důvody pro odmítnutí registrace, ministerstvo sdružení neprodleně upozornilo a to poté muselo do 60 dnů odstranit vytýkané nedostatky. Následně muselo sdružení zaslat Ministerstvu opravené znění stanov ve lhůtě 10 dnů. Pokud tak občanské sdružení neučinilo, ministerstvo jej rozpustilo; proti tomuto rozhodnutí bylo možné podat žalobu. Věcně příslušný byl podle zákona o sdružování občanů Nejvyšší soud ČR (nikoliv „nejvyšší soud republiky,“ jako v řízení o odmítnutí registrace sdružení), avšak fakticky spory řešil Městský soud v Praze, potažmo NSS.⁹⁰

Ze zákona nebylo jasné, zda v případě, že sdružení zaslalo Ministerstvu vnitra opravené znění stanov, avšak ty stále nebyly v souladu s jeho představami, mohlo ministerstvo znovu vyzvat sdružení k odstranění nedostatků. Zákon také, na rozdíl od registrace sdružení, neřešil situaci, pokud by bylo ministerstvo nečinné – domnívám se, že v takovém případě by mohlo dojít po uplynutí 40 dnů k presumpci souhlasu se změnou stanov, stejně jako v případě registrace sdružení.

88 Možnost zjistit, zda je již registrováno sdružení s podobným názvem, zde nicméně byla – a to pomocí žádosti podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

89 ČERNÝ, P. *Zákon o sdružování občanů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 118 – 121

90 Tamtéž, s. 134 – 138

6.2.4 Odborové organizace

Právní formu občanského sdružení měly také odborové organizace a organizace zaměstnavatelů. Zákon o sdružování občanů v původním znění z května roku 1990 jim nedával žádné zvláštní výsady, což bylo v rozporu s mezinárodními úmluvami, kterými byla Česká a Slovenská Federativní Republika vázána. Proto byl hned první novelou zákona o sdružování občanů č. 300/1990 Sb. ze dne 19. července 1990 vložen § 9a, který se týkal založení odborové organizace a organizace zaměstnavatelů.⁹¹

U nich se uplatňoval tzv. evidenční princip, který znamenal, že odborová organizace nebo organizace zaměstnavatelů vznikla hned následující den po dni, kdy byl Ministerstvu vnitra doručen návrh na evidenci se dvěma vyhotoveními stanov. Ke vzniku odborové organizace došlo za všech okolností, ministerstvo nemělo žádné prostředky, jak bránit případným nezákonným stanovám nebo neúplnému návrhu. V odůvodněných případech mohlo poté Ministerstvo vnitra zahájit řízení o zrušení odborové organizace.

Zákon o sdružování občanů nijak neupravoval konkrétní výsady odborových organizací ve vztahu k zaměstnavateli, tato úprava se vždy nacházela v pracovněprávních předpisech.

6.2.5 Zrušení a zánik občanského sdružení

Občanské sdružení mohlo být zrušeno třemi způsoby: rozhodnutím svého orgánu o dobrovolném rozpuštění, sloučením s jiným občanským sdružením nebo nuceným rozpuštěním sdružení z rozhodnutí Ministerstva vnitra. Občanské sdružení nemohlo zaniknout uplynutím doby nebo naplněním účelu, pro který bylo založeno.

Způsob, kterým občanské sdružení rozhodovalo o svém dobrovolném rozpuštění, mohl být upraven v jeho stanovách, a pokud nebyl, rozhodoval o něm nejvyšší orgán sdružení. Občanské sdružení mělo pověřit některé ze svých členů likvidací spolku, a pokud tak neučinilo, likvidátora určilo

91 TELEČ, I. *Spolkové právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998. s. 42.

Ministerstvo vnitra. K zániku sdružení mohlo dojít až po skončení majetkového vypořádání a výmaz z evidence ministerstva už měl jen deklaratorní charakter.

V případě rozhodnutí o sloučení se občanské sdružení spojilo s jiným existujícím sdružením. Členové i majetek zanikajícího sdružení se stali součástí jiného sdružení, které se stalo právním nástupcem zanikajícího sdružení, a nedocházelo zde tudíž k likvidaci zanikajícího sdružení. V případě, že způsob rozhodování o sloučení nebyl ve stanovách upraven, rozhodoval o něm nejvyšší orgán spolku. Ještě před samotným sloučením bylo nutné smluvně upravit konkrétní aspekty budoucího sloučení.

K nucenému rozpuštění občanského sdružení Ministerstvem vnitra mohlo dojít pouze ze stejných důvodů jako k odmítnutí jeho registrace. Pokud ministerstvo zjistilo, že sdružení vyvíjí činnost v rozporu se zákonem, vyzvalo k okamžité nápravě, a pokud k ní nedošlo, ministerstvo rozhodlo o zrušení daného sdružení a jmenovalo jeho likvidátora.

Sdružení se mohlo proti rozhodnutí ministerstva bránit žalobou, která měla odkladný účinek. Věcně příslušný byl stejně jako v případě zrušení v důsledku změny stanov Nejvyšší soud ČR, avšak případné spory opět řešil Městský soud v Praze, potažmo NSS.⁹²

6.2.6 Zhodnocení právní úpravy

Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, upravoval spolkové právo od května roku 1990 do konce roku 2013. Tato právní úprava v některých rysech vycházela ze spolkového zákona č. 134/1867 ř. z. Stručnost zákona umožnila dobrou orientaci ve spolkovém právu i právním laikům, na druhou stranu musela určité otázky zodpovědět až judikatura, protože zákon je neřešil. Za celou dobu platnosti zákona došlo k jedenácti novelizacím, které se týkaly zpřesňování některých ustanovení, k zásadním změnám nedošlo. Docent Telec

92 ČERNÝ, P. *Zákon o sdružování občanů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 144 – 145

považoval tuto právní úpravu za příliš stručnou, a proto již v roce 1998 navrhl, jak by mohl v budoucnu vypadat nový spolkový zákon.⁹³

Zákon o sdružování občanů měl totiž několik vážnějších nedostatků, které již byly zmíněny v předchozí kapitole, a to zejména, že neexistoval veřejně přístupný rejstřík občanských sdružení, občanské sdružení nemuselo uvádět svou právní formu a zákon také žádným způsobem neupravoval jeho vnitřní organizaci. Problematické též bylo, že registrační orgán, kterým bylo Ministerstvo vnitra, někdy rozšiřoval důvody pro odmítnutí registrace. Uvedené problémy se pokusila vyřešit následující právní úprava.

6.3 Nový občanský zákoník

Výrazné změny v právní úpravě spolkového práva přinesl nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.), který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2014. Občanský zákoník nahrazuje termín občanské sdružení termínem spolek. Podle důvodové zprávy k občanskému zákoníku se tak „...zákon vrací k tradičnímu pojmosloví a opouští dosavadní umělý a zcela nevhodný termín občanské sdružení a nahrazuje je klasickým spolek.“ Je však třeba říci, že termín „občanské sdružení“ během více než dvaceti let vešel ve všeobecnou známost a i běžný občan věděl, co se pod tímto označením skrývá. Kromě spolků upravuje občanský zákoník též fundace, které dělí na nadace a nadační fondy, a zavádí také novou právní formu – zapsaný ústav. Právní úprava spolků je ve srovnání se zákonem o sdružování občanů velmi rozsáhlá.⁹⁴

Občanská sdružení, která vznikla podle zákona 83/1990 Sb., se podle § 3045 občanského zákoníku považují za spolky. Přeměna občanského sdružení na spolek proběhla automaticky, sdružení znovu nepodstupovalo registrační proceduru. Pokud však mělo občanské sdružení zřízené organizační jednotky s právní subjektivitou, musel statutární orgán sám podat do 1. ledna 2017 návrh na jejich zápis do spolkového rejstříku, jinak by došlo k jejich zániku. Organizační jednotky se přeměnily na pobočné spolky.

93 TELEČ, I. *Spolkové právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998.

94 ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 657 – 658

Všechna sdružení musela do tří let ode dne nabytí účinnosti občanského zákoníku, tzn. do 1. ledna 2017, upravit své stanovy tak, aby s ním byly v souladu, a poté je zaslat příslušnému rejstříkovému soudu. Pokud tak spolek neučinil ani po výzvě soudu v dodatečné lhůtě, mohl být soudem zrušen. Řízení lze ale zahájit jen na návrh orgánu veřejné moci nebo toho, kdo má na jeho zrušení právní zájem.^{95 96}

Občanské sdružení, které bylo přeměněno na spolek, se může rozhodnout změnit právní formu na ústav nebo sociální družstvo (podle § 758 a násl. zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích). K provedení této změny zákon nestanovuje žádnou lhůtu, byť při některé budoucí novelizaci může být dané ustanovení vypuštěno. Oproti tomu spolek vzniklý po 1. lednu 2014 svou právní formu změnit nemůže.

Název spolku nově musí obsahovat slova „spolek,“ „zapsaný spolek,“ popřípadě zkratku „z. s.“ Díky této změně již není spolek zaměnitelný.

6.3.1 Založení a vznik spolku

Alespoň tři osoby mohou založit spolek, jež bude sloužit naplňování jejich společného zájmu, pokud se shodnou na jeho stanovách. Ty musí obsahovat název a sídlo spolku, jeho účel, práva a povinnosti členů a určení statutárního orgánu. V porovnání se zákonem o sdružování občanů občanský zákoník výrazně zužuje požadavky na obligatorní náležitosti stanov, neboť sám vnitřní organizaci spolku poměrně podrobně rozpracovává. Úprava vnitřní organizace ve stanovách je vhodná v případech, kdy ji spolek chce upravit jinak, než navrhuje zákon. Stanovám a jejich náležitostem se podrobně věnuje kapitola o vnitřní organizaci spolku.⁹⁷

Dalším způsobem založení spolku, který předchází právní úprava neumožňovala, je jeho založení na ustavující schůzi. Svolavatel schůze

95 RONOVSÁ, K. Spolky „po novu.“ *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora, 2014(6). s. 36 – 37

96 LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 1109 – 1110

97 RONOVSÁ, K. Spolky „po novu.“ *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora, 2014(6). s. 36 – 37

vypracuje stanovy spolku a seznámí s jejím konáním další osoby, které by se potenciálně mohly stát členy spolku.

Každý, kdo se dostaví na ustavující schůzi spolku a splňuje podmínky pro členství, se zapíše do listiny přítomných, a po ověření správnosti údajů svolatelem platí, že řádně podal přihlášku do spolku. Je otázkou, co přesně si autoři zákona představovali pod pojmem „splňuje podmínky pro členství,“ neboť stanovy, které zpravidla podmínky členství určují, nemusí být známy před ustavující schůzí, svolavatel je může poprvé zveřejnit na schůzi nebo mohou být na ustavující schůzi teprve vytvořeny.⁹⁸

Svolavatel na ustavující schůzi seznámí všechny přítomné s informacemi o zamýšleném spolku, navrhne pravidla pro jednání schůze a volbu orgánů spolku. Na ustavující schůzi se přijímají usnesení většinou hlasů přítomných účastníků. Zde má pravděpodobně každý z účastníků jeden hlas, a to i pokud podle stanov náleží k některému druhu členství více hlasů. Ten, kdo hlasoval proti návrhu stanov, může od přihlášky učiněné formou zápisu na prezenční listině odstoupit.⁹⁹

Spolek vzniká dnem zápisu do rejstříku spolků, který vede krajský soud místně příslušný podle sídla spolku. Rejstřík spolků je veřejný rejstřík, jenž vznikl podle zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob, tudíž se zde uplatňuje princip materiální publicity a presumuje se správnost údajů v něm uvedených. V rejstříku se uvádí tyto údaje: datum zápisu do rejstříku, datum vzniku,¹⁰⁰ název spolku, jeho sídlo, identifikační číslo, účel, název nejvyššího orgánu, statutární orgán – jeho název a konkrétní osoba nebo osoby, které jsou jeho členy, a způsob jednání za spolek. Také je veřejně přístupná sbírka listin týkajících se každého spolku, tzn. jeho stanovy a případně také zápis z ustavující schůze.

98 LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 1109 – 1110

99 ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 677 – 681

100 U těch spolků, které vznikly jako občanská sdružení podle zákona o sdružování občanů, se datum zápisu spolku do rejstříku a datum jeho vzniku rozchází – k jejich zápisu došlo vždy 1. ledna 2014, ale vznikly již dříve. U spolků vzniklých po 1. lednu 2014 je den zápisu do rejstříku shodný se dnem jejich vzniku.

Návrh na zápis do rejstříku podávají zakladatelé, a pokud je spolek zakládán ustavující schůzí, pak návrh podává osoba, jež k tomu byla schůzí pověřena.

Pokud není spolek zapsán do 30 dnů od podání návrhu a zároveň není v této lhůtě rozhodnuto o odmítnutí zápisu, považuje se spolek za zapsaný třicátým dnem po podání návrhu. Komentáře v tomto případě upozorňují na skutečnost, že tato situace nikdy nemůže nastat – soud totiž musí rozhodnout ve lhůtě pěti dnů o zamítnutí, odmítnutí nebo naopak povolení návrhu, a to podle § 96 zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob. Pokud by byl soud nečinný, považuje se spolek za zapsaný dnem následujícím po uplynutí lhůty.¹⁰¹

V současnosti jsou spolky od soudního poplatku za zápis do rejstříku osvobozeny, a to jak v případě prvozápisu, tak i v případě změny údajů v něm. Nebylo tomu tak od počátku, úprava soudních poplatků týkající se spolků se od roku 2014 měnila hned několikrát. Od 1. ledna 2014 do 28. prosince 2014 byl poplatek za prvozápis spolku, stejně jako za zapsání změn stanoven zákonem č. 549/1991 Sb, o soudních poplatcích, resp. jeho novelou č. 293/2013 Sb. na 1000 Kč. Poté došlo díky novele zákona o soudních poplatcích č. 335/2014 Sb. k osvobození od poplatku za zapsání změny, nicméně ohledně poplatku za prvozápis byla praxe soudů různá.^{102 103}

Některé soudy se domnívaly, že je od poplatku osvobozen i prvozápis, jiné soudy však požadovaly úhradu soudního poplatku ve výši 6.000,- Kč za zápis právnické osoby a argumentovaly, že od poplatku lze osvobodit pouze již vzniklý spolek, a ne spolek, který teprve vzniknout má.¹⁰⁴

Zákonodárce chtěl situaci vyřešit systematicky, aby od všech soudních poplatků byly osvobozeny ty spolky, které jsou veřejně prospěšné. Veřejnou

101 ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 681 – 683

102 *Poplatky spojené se zápisem do spolkového rejstříku*. [online]. 6. 1. 2015 [cit. 27. 1. 2019]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/poplatky-spojene-se-zapise-m-do-spolkoveho-rejstniku-96615.html>

103 *Musí spolek při zápisu platit poplatek?* [online]. 6. 1. 2015 [cit. 27. 1. 2019]. <https://frankbold.org/poradna/kategorie/spolky/dotaz/musi-spolek-pri-zapisu-platit-poplatek>

104 *Soudní poplatek za prvozápis spolku*. [online]. 17. 3. 2015 [cit. 27. 1. 2019]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/soudni-poplatek-za-prvozapis-spolku-97111.html>

prospěšnost zmiňoval občanský zákoník v § 146 – 150, kde byly uvedeny pouze obecné znaky s tím, že podrobnosti upravuje jiný právní předpis. Zákon o veřejné prospěšnosti, který měl její kritéria jasně upravit, však nikdy nevznikl, byť byl připravován. Zákonodárci se nakonec rozhodli zrušit § 147 až §150 novelou občanského zákoníku č. 303/2017 Sb. (§ 146 byl nicméně ponechán).^{105 106}

K prozatím poslední úpravě soudního poplatku pro spolky došlo taktéž novelou zákona č. 303/2017 Sb., podle které je osvobozen od poplatku jak prvozápis, tak i případné zapsání změny, a to pro všechny spolky, ale i nadace a ústavy. Zatímco v předchozím období byl od soudního poplatku osvobozen spolek, dnes je osvobozeno řízení o zápisu do rejstříku spolků.

6.3.2 Stanovy a vnitřní organizace spolku

Jak již bylo řečeno, stanovy musí obsahovat název a sídlo spolku, jeho účel, práva a povinnosti členů a určení statutárního orgánu. Požadavky na název spolku se oproti zákonu o sdružování občanů zvýšily – na název spolku se vztahují § 132 – 135 občanského zákoníku, které upravují obecně název právnické osoby. Název musí být nezaměnitelný s jinou existující právnickou osobou, musí obsahovat právní formu a nesmí být klamavý. Součástí názvu je jednak jeho kmen, tedy jméno spolku a také dodatek/dovětek, který uvádí jeho právní formu. Kmen i dodatek tvoří název spolku, z čehož mj. vyplývá, že pokud spolek uvádí svou právní formu jako „zapsaný spolek,“ neměl by ji později zkracovat na „z. s.“^{107 108}

Ve stanovách stačí uvádět pouze obec, ve které má spolek sídlo, což byla i praxe Ministerstva vnitra při aplikaci zákona o sdružování občanů. Při

105 *Nový návrh zákona o statusu veřejné prospěšnosti.* [online]. 14. 12. 2016 [cit. 27. 1. 2019]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/novy-navrh-zakona-o-statusu-verejne-prospesnosti-103823.html>

106 *Senát ruší ustanovení statusu veřejné prospěšnosti* [online]. 13. 8. 2017 [cit. 27. 1. 2019]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2017/08/senat-rusi-ustanoveni-statusu-verejne-prospesnosti-neobsahovalo-uzakoneny-prospech/>

107 ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 456 – 470.

108 KINDL, M., ŠÍMA, A. a kol. *Úskalí spolkového práva.* 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. s. 179-180

zápisu spolku do rejstříku je však nutné, aby spolek uváděl celou adresu. Spolek může sídlit na jakékoliv adrese, zákon výslovně uvádí, že sídlo může být i v bytě, nenaruší-li to pořádek v domě.¹⁰⁹ Při zápisu spolku do spolkového rejstříku je nutné soudu doložit právní důvod užívání prostor, v nichž je sídlo umístěno, pokud jej není možné dohledat z veřejné evidence (tzn. zejména z katastru nemovitostí). V případě, že by měl spolek sídlit v pronajatém domě nebo bytě, je nutný souhlas vlastníka nemovitosti s umístěním sídla.

Účelem spolku se rozumí totéž, co předchozí právní úprava označovala jako cíl činnosti. Stejně jako u občanských sdružení je správné vymezení účelu klíčové z důvodu zvláštních oprávnění, která spolky s určitým účelem mají. Pokud není účel spolku dostatečně konkrétně vymezen, rejstříkový soud by jej měl odmítnout podle § 86 písm. d zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících. Domnívám se, že není možné, aby byl účel spolku vymezen negativně, což bylo (byť spíše teoreticky) možné u občanských sdružení.¹¹⁰

Hlavním účelem spolku může být jen uspokojování a ochrana zájmu, k jehož naplňování byl spolek založen. Podnikání nebo výdělečná činnost spolku je možná pouze jako jeho vedlejší činnost, a příjmy z této činnosti je možné použít jen pro spolkovou činnost.

Účelem spolku, stejně jako i všech dalších právnických osob, nemůže být porušení práva nebo dosahování cílů nezákonným způsobem, a podle § 145 občanského zákoníku je zakázáno:

- a) popření nebo omezení osobních, politických nebo jiných práv osob pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení,*
- b) rozněcování nenávisti a neshovívavosti,*
- c) podpora násilí nebo*
- d) řízení orgánu veřejné moci nebo výkonu veřejné správy bez zákonného zmocnění.*

(2) Zakazuje se založit právnickou osobu ozbrojenou nebo s ozbrojenými složkami, ledaže se jedná o právnickou osobu zřízenou zákonem, již zákon ozbrojení nebo vytvoření ozbrojené složky výslovně dovoluje nebo ukládá, (...).

109 § 136 OZ

110 KINDL, M., ŠÍMA, A. a kol. *Úskalí spolkového práva*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. s. 190-192

Další povinnou součástí stanov je úprava práv a povinností členů spolku. Občanský zákoník doslova uvádí, že stanovy musí obsahovat práva a povinnosti členů vůči spolku, popřípadě určení způsobu, jak jim budou práva a povinnosti vznikat. V ideálním případě budou stanovy spolku upravovat jednak práva a povinnosti členů spolku, a dále též stanovit, jakým způsobem mohou být po členech vyžadovány další povinnosti.

Poslední obligatorní součástí stanov je určení statutárního orgánu, který může být buď monokratický, a bývá označován např. předseda, prezident nebo starosta, nebo kolegiální, kterým může být např. předsednictvo. Do spolkového rejstříku se zapisuje označení statutárního orgánu a také jméno konkrétní osoby, která funkci vykonává. Díky tomu je nyní možné ze spolkového rejstříku zjistit, zda je konkrétní osoba oprávněna jednat za spolek.

Velká část ustanovení týkajících se vnitřní organizace spolků má dispozitivní charakter, tzn. zákonná úprava se použije pouze tehdy, pokud stanovy danou věc neupravují jinak. Kogentní ustanovení v zákoně se týkají obvykle práv členů spolku, která není možné stanovami omezit.

Členem spolku může být fyzická i právnická osoba. Členství ve spolku je vázáno na konkrétní osobu, avšak stanovy mohou určit, že přechází na právního nástupce. Zákon výslovně umožňuje, aby stanovy určily různé druhy členství a různá práva a povinnosti s nimi spojená. Zákon o sdružování občanů různé druhy členství výslovně neumožňoval, ale ani nezakazoval, a u některých občanských sdružení se proto úprava různých druhů členství vyskytovala i před přijetím občanského zákoníku.¹¹¹

Je žádoucí, aby spolek ve stanovách upravil minimálně způsob přijímání nových členů. Členství ve spolku musí být vždy dobrovolné, spolek nesmí nikoho ke členství nutit ani znemožňovat vystoupení. Jak již bylo zmíněno u občanských sdružení, na členství ve spolku není nárok. Ale není možné založit spolek, který ve stanovách omezuje osobní, politická nebo jiná práva osob pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení, což plyne z § 145 občanského zákoníku. Je nicméně v souladu se zákonem, že některé spolky

111 ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 693 – 695

další členy přijímat nechtějí, členy jiných spolků zase mohou být např. jen majitelé zvířat nebo zbraní, apod. Neupravují-li stanovy jiný postup, rozhoduje o přijetí člena nejvyšší orgán spolku.^{112 113}

Stanovy mohou upravovat výši členského příspěvku a jeho splatnost. Určovat konkrétní částku ve stanovách však není praktické, neboť v případě, že chce spolek změnit výši příspěvku, je nutná změna stanov. Zákon výslovně umožňuje, aby stanovy upravily pouze orgán spolku, který výši členského příspěvku a jeho splatnost určí. Pokud však stanovy členský příspěvek vůbec nezmiňují, spolek ho není oprávněn vybírat.

Spolek nemá povinnost vést seznam členů, byť zejména v případě spolků s větší členskou základnou je jeho vedení nezbytné např. z důvodu řádného výběru členských příspěvků. Pokud spolek seznam vede, stanovy musí určit, jakým způsobem se zapisují a vymazávají jednotliví členové, a také určit, zda je takový seznam přístupný či nikoliv. Seznam členů spolku je možné zveřejnit jen se souhlasem všech jeho členů.

Členství může zaniknout dobrovolným vystoupením, vyloučením, v důsledku nezaplacení členského příspěvku nebo dalšími způsoby, které mohou stanovy upravit.

Vyloučit člena je možné v případě, že závažně poruší povinnosti. Zákon se podrobně věnuje v § 239 – 242 rozhodnutí o vyloučení člena a obraně proti němu. U každého spolku by měl existovat způsob obrany proti rozhodnutí o vyloučení opravným prostředkem v rámci spolku, až poté je možné obrátit se na soud. Subjektivní lhůta pro podání žaloby jsou 3 měsíce, objektivní lhůta je 1 rok. Zřízení kontrolní a rozhodčí komise je sice fakultativní, avšak pokud je spolek zřídí, musí respektovat zákonem stanovené požadavky.

Spolek může zřizovat pobočné spolky, pokud to jeho stanovy umožňují. Ve stanovách by v takovém případě měl být vymezen vztah pobočného spolku k hlavnímu a jeho práva a povinnosti. Návrh na zápis pobočného spolku podává vždy hlavní spolek u krajského soudu podle svého sídla. Zákonná

112 ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 695 – 697

113 LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 1097 – 1101

úprava pobočných spolků je velmi neurčitá. Není např. jasné, zda může mít pobočný spolek vlastní stanovy a také, zda může pobočný spolek vytvářet další pobočné spolky.¹¹⁴

6.3.3 Zrušení a zánik spolku

Ke zrušení spolku může dojít jeho vlastním rozhodnutím, uplynutím doby, na kterou byl založen nebo dosažením jeho účelu.¹¹⁵ Ke zrušení spolku může také přistoupit soud, a to i bez návrhu nebo na návrh osoby, která na zrušení spolku má oprávněný zájem. Spolek může být zrušen v případě, že nutí osoby ke členství, zabraňuje členům vystoupit nebo v případě, že vyvíjí výdělečnou činnost jako hlavní. Také může být zrušen, pokud porušuje právo nebo dosahuje cílů nezákonným způsobem podle § 145 občanského zákoníku.

Soud jmenuje likvidátorem člena statutárního orgánu spolku, případně jiného člena spolku. Může tak učinit i bez souhlasu jmenovaného a ten navíc nesmí z funkce odstoupit. Soud by měl nicméně při jmenování likvidátora zvážit, zda k tomu má určitá osoba předpoklady.

Zákon dále v bezmála třiceti paragrafech velmi podrobně upravuje fúzi a rozdělení spolků.

6.3.4 Zhodnocení právní úpravy

Nová úprava spolkového práva je velmi obsáhlá, což snižuje nároky na obsah spolkových stanov a usnadňuje jejich tvorbu. Možné řešení vnitřního fungování spolku nabízí zákon, a tudíž úprava ve stanovách má smysl

114 ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 684 – 691

115 Pokud je spolek založen na určitou dobu, vstupuje do likvidace automaticky uplynutím stanovené doby. Je-li spolek založen za určitým cílem (např. zabránění stavby hypermarketu), je někdy složité poznat, kdy došlo k naplnění účelu spolku (neboť např. záměr postavit hypermarket se může po několika letech znovu objevit). Ke zrušení takového spolku může dojít pouze v případě, kdy je zcela jasně vymezen účel a je možné nezpochybnitelně poznat, že došlo k jeho naplnění. I spolky, které byly založené na určitou dobu nebo za určitým účelem, mohou změnit své stanovy a odstranit určení času nebo účelu.

v případě zájmu spolku na odlišné úpravě. Zákon též upravuje postup při vyloučení člena a zánik členství. Také lze přivítat ustanovení, které výslovně umožňuje spolku mít různé druhy členství, s nimiž se mohou pojít různá práva a povinnosti. Domnívám se, že v tomto ohledu přinesla nová právní úprava zlepšení ve srovnání se zákonem o sdružování občanů, který ponechával vnitřní organizaci zcela na stanovách jednotlivých občanských sdružení, což jim mohlo později způsobovat problémy.

Pozitivní změnou je také nově zavedená možnost založit spolek na ustavující schůzi, což znala již právní úprava z roku 1867. Registrace spolků již nespadá pod Ministerstvo vnitra, nově ji provádějí soudy, stejně jako v případě ostatních korporací, což snad přispěje k nepřekračování zákonných podmínek. Velkým kladem také je, že spolkový rejstřík je veřejně přístupný.

Je třeba zdůraznit, že úprava spolků v občanském zákoníku odstranila všechny zmíněné nedostatky zákona o sdružování občanů. I nová právní úprava však obsahuje některé nejasnosti. Ustanovení týkající se založení spolku na ustavující schůzi je nevhodně koncipováno a v souvislosti s tím může vznikat řada problémů. Značné nejasnosti panují též okolo pobočných spolků. Další problém zákona (nejen v oblasti spolků) je terminologický. Docent Dvořák si v komentáři všímá, že zatímco v případě, kdy fyzická osoba navrhuje zrušení právnické osoby, musí na tom mít právní zájem, tak v případě spolku musí mít oprávněný zájem. Není jasné, zda tím autoři zákona mysleli totéž, či nikoliv. Podobná situace panuje i v případě založení spolku na ustavující schůzi, kde zákon hovoří o svolavateli a svolateli a komentátoři se ptají, zda se jedná o stejnou osobu.^{116 117}

V neposlední řadě přinesla nová úprava existujícím občanským sdružením administrativní komplikace související se změnou názvu a stanov. Problémy také vznikaly spolkům při zápisu do rejstříku, v souvislosti s několika změnami zákona o soudních poplatcích.

116 ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 678 – 679 a 755 – 756

117 RONOVSÁ, K., VITOUK, V., BÍLKOVÁ, J. a kol. *Nové spolkové právo v otázkách a odpovědích*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 104

Problematická je i úprava odborových organizací a organizací zaměstnavatelů, o kterých nový občanský zákoník v § 3025 odst. 1 uvádí, že jsou na ně aplikovatelná ustanovení týkající se právnických osob a spolků „*přiměřeně jen v tom rozsahu, v jakém to neodporuje jejich povaze zástupců zaměstnanců a zaměstnavatelů podle mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána a které upravují svobodu sdružování a ochranu práva svobodně se sdružovat,*“ což je značně nekonkrétní.

6.4 Zvláštní oprávnění některých spolků

Vymezení účelu spolku (resp. cíle činnosti občanského sdružení) je důležité mj. proto, že mu poskytuje určitá zvláštní práva v oblasti, v níž vyvíjí činnost. Vzhledem k tomu, že zákon neuvádí žádné kategorie, účel spolku může být vymezen jakkoliv a je třeba ho subsumovat pod určitou oblast. Níže jsou uvedena některá zvláštní privilegia, která určitým spolkům náleží. Tento výčet však zdaleka nezahrnuje všechna zvláštní oprávnění, která spolky podle různých zákonů mohou mít.

Asi nejznámější výsadou, kterou mají spolky zabývající se ochranou životního prostředí, je možnost být informován o zahajovaných správních řízeních a být jejich účastníkem podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. § 7 tohoto zákona zakotvuje právo spolků požadovat, aby byly předem informovány o všech zamýšlených zásazích a zahajovaných správních řízeních, při nichž mohou být dotčeny zájmy ochrany přírody a krajiny. Spolek se může do těchto řízení přihlásit do osmi dnů po jejich oznámení a má pak postavení účastníka řízení. Spolky mají též možnost účastnit se řízení vedených podle vodního zákona (č. 254/2001 Sb.) za stejných podmínek.

Účast těchto spolků v řízeních vychází i z Aarhuské úmluvy z června 1998, která se stala součástí českého právního řádu 4. října 2004 (č. 124/2004 Sb. m. s.). Novelou zákona o ochraně přírody a krajiny č. 39/2015 Sb. byla omezena možnost spolků být účastníkem řízení, která následují po tzv. řízení EIA. Podle ekologických spolků je novela v rozporu s Aarhuskou úmluvou,

podle navrhovatelů novely omezí řetězení obstrukcí při stavbách infrastruktury.¹¹⁸

Spolky, které se zabývají ochranou přírody nebo památek, poskytováním sociálních služeb, požární ochranou a řadou dalších prospěšných činností, jsou podle zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, osvobozeny od správních poplatků uvedených v položkách č. 3, 4 a 5. Osvobození se týká např. poplatku za vydání stejnopisu, opisu nebo kopie listiny, autorizované konverze dokumentů, a také poplatku za ověření podpisu nebo razítka na listině.

Se spolky, které se zabývají ochranou spotřebitelů, spolupracuje Česká obchodní inspekce podle § 13 odst. 1 zákona č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci. Spolky mají zlepšovat informovanost spotřebitelů, zvyšovat povědomí o jejich právech a bránit tak nežádoucímu chování podnikatelských subjektů. Spolky hrají v současné době důležitou roli např. při informování seniorů o jejich právech týkajících se distančních smluv. Se spolky spolupracuje v případě ochrany spotřebitelů energií také Energetický regulační úřad.¹¹⁹

Spolky, které se zabývají ochranou osob před diskriminací a spolky, které poskytují pomoc uprchlíkům, mohou podle § 35 odst. 4 a 5 zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního, zastupovat před správními soudy osoby, které se staly obětí diskriminace nebo osoby prohlašující, že jsou uprchlíky.

Spolky zabývající se pomocí zdravotně znevýhodněným mohou podle § 72 odst. 2 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, zajišťovat přípravu osob se zdravotním postižením na vhodnou pracovní pozici.

V případě, že se dítě ocitne „v nedostatku řádné péče,“ může soud podle § 924 a násl. OZ stanovit nad dítětem dohled, který může provádět za součinnosti se spolkem zabývajícím se prací s mládeží.

118 *Půl roku po účinnosti novely stavebního zákona.* [online]. [cit. 4. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/aktualne/pul-roku-po-ucinnosti-novely-stavebniho-zakona-108133.html>

119 *Rizika uzavírání distančních smluv.* [online]. [cit. 8. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.asociace-sos.cz/clanky/distancni-smlouvy/>

Podle § 19 odst. 3 zákona č. 119/2002 Sb., o zbraních, má možnost získat zbrojní průkaz skupiny B osoba, která je členem spolku zabývajícího se sportovní střelbou, již dovršením 15. roku věku. V případě, že osoba členem takového spolku není, je věkový limit stanoven na 18 let. Spolek zde působí jako určitý garant toho, že zbraně se dostanou do rukou pouze rozumově vyspělým mladistvým, kteří je budou používat uvážlivě.

Velmi významnou úlohu mají spolky i v oblasti trestního práva. V případě podmíněného odsouzení se může za odsouzeného zaručit spolek, který na něj bude výchovně působit (a který tak může nahradit práci probačního úředníka), podle § 329 odst. 3 TrŘ. Bude-li soud rozhodovat o tom, zda se podmíněně odsouzený osvědčil, přihlédne podle § 330 a 330a TrŘ při rozhodování i k vyjádření spolku, který se za něj zaručil. Spolek může podle § 331 odst. 2 TrŘ navrhnout i podmíněné propuštění odsouzeného, pokud za něj převezme záruku a bude dohlížet na jeho další nápravu.

6.4.1 Spolky, na něž byl přenesen výkon veřejné moci

Oddělení od státu je jedním z hlavních znaků občanského sektoru. Pokud stát přeneše na nějaký spolek část své moci, vyvstává řada otázek. Jedna z nich je, proč stát na výkon veřejné moci v dané oblasti rezignoval a jaký má spolek zájem na jejím výkonu. Stát odpovídá i za škodu způsobenou tímto výkonem veřejné moci,¹²⁰ nicméně není jasné, zda ji pak po spolku nárokuje. Další otázkou je, zda může spolek, na který stát přenesl výkon veřejné moci vydávat předpisy, které zavazují i někoho jiného než jeho členy.

Jedním z několika spolků, který vykonává funkce orgánu veřejné moci, je OSA – Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním, z. s., který vykonává kolektivní správu autorských práv podle § 95 a násl. autorského zákona (č. 121/2000 Sb.), a to na základě oprávnění Ministerstva kultury.¹²¹

120 § 3 odst. 1 písm b) zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem

121 *Oprávnění k činnosti* [online]. 4. 5. 2007 [cit. 25. 1. 2019]. Dostupné z: www.osa.cz/media/84403/opr%C3%A1vnen%C3%AD%20k%20cinnosti.pdf

6.5 Judikatura v oblasti spolkového práva

V době účinnosti zákona o sdružování občanů vznikla velmi bohatá judikatura, která s ohledem na stručnost zákona v řadě případů zpřesňovala a ujasňovala jeho jednotlivá ustanovení. Vzhledem k přijetí nového občanského zákoníku se sice část do té doby vzniklé judikatury stala nevyužitelnou, nicméně řada dřívějších rozsudků je aplikovatelná i v současnosti. Judikaturu lze rozdělit na dvě významnější skupiny, kdy první se týká sporů spolku se státem, zejména o registraci, a druhá část rozsudků se týká sporů spolku a jeho členů.

Velmi známý případ sporu občanského sdružení se státem byla kauza Sudetoněmeckého krajanského sdružení. Jeho registrace byla odmítnuta Ministerstvem vnitra kvůli jeho názvu, negativně vnímanému veřejností a obavám, jaké aktivity bude vyvíjet. Nejvyšší správní soud poukázal na to, že: *„registraci sdružení lze odmítnout jen ze zákonných důvodů, jestliže je to v demokratické společnosti nezbytné pro bezpečnost státu, ochranu veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku.“* Soud dále konstatoval, že: *„odmítnout registraci nelze tehdy, pokud by takový postup „pouze“ vyjadřoval nesouhlas s hodnotovými postoji proklamovanými zakládaným sdružením“* a zdůraznil, že není možné zakazovat diskuzi a šíření informací, byť se jedná o velmi citlivé téma.¹²² Soud dále zpřesnil výklad § 3041 občanského zákoníku, neboť judikoval, že řízení týkající se registrace občanských sdružení, jež byla zahájena před 1. lednem 2014, se dokončí podle zákona o sdružování občanů.¹²³

V případě rozhodnutí ministerstva o odmítnutí registrace mohl být podán opravný prostředek kterýmkoliv ze zakladatelů sdružení, nejen zmocněncem přípravného výboru. Návrh však nemohlo podat občanské sdružení, jež mělo vzniknout (a jehož vzniku ministerstvo bránilo), neboť v okamžiku podání opravného prostředku nebylo ještě právním subjektem.¹²⁴

122 Rozsudek NSS 8 As 67/2014, ze dne 3. března 2015

123 *Důvody pro odmítnutí registrace občanského sdružení.* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <http://sbirka.nssoud.cz/cz/registrace-obcanskeho-sdruzeni-duvody-odmitnuti-registrace.p3297.html>

124 Nález IV. ÚS 540/98, ze dne 31. srpna 1998

Jeden z případů, kdy mělo dojít k nucenému rozpuštění občanského sdružení, se týkal Komunistického svazu mládeže.¹²⁵ Ten ve svém programu požadoval odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků, čímž podle Ministerstva vnitra útočil na ústavní právo vlastnit majetek. Městský soud v Praze se s názorem ministerstva ztotožnil, avšak NSS byl opačného názoru. Soud zdůraznil, že může existovat velmi tenká hranice mezi sdělováním extrémních názorů a jejich prosazováním, avšak k rozpuštění občanského sdružení lze přikročit až tehdy, pokud by jeho aktivity reálně mohly vést k ohrožení práv a svobod občanů nebo hodnot právního státu. Vzhledem k tomu, že rozsudek týkající se KSM není příliš obsáhlý, nabízí se srovnání s případem rozpuštění Dělnické strany v roce 2010.¹²⁶ Aby došlo k rozpuštění občanského sdružení, resp. spolku, muselo by dojít z jeho strany ke kumulativnímu splnění několika kritérií, jako v případě Dělnické strany.¹²⁷

Druhá skupina judikátů se zabývá spory spolku a jeho členů. Členství ve spolku může vzniknout pouze osobním jednáním jeho členů (tzn. podáním přihlášky nebo účastí na členské schůzi), ve stanovách není možné prohlásit nějaké osoby za členy spolku.¹²⁸ Obecně platí, že spolek nemusí přijmout určitou osobu za svého člena a přijetí se není možné soudně dožadovat. Výjimku tvoří honební společenstva, jež jsou povinna přijmout vlastníky honebních pozemků.¹²⁹ Existuje tendence považovat rozhodnutí spolkových orgánů za platná, i když nesplňují všechny formální náležitosti. V případě, že orgán spolku (např. rozhodčí komise) vydá rozhodnutí, není nezbytné, aby obsahovalo poučení o možnosti bránit se proti němu soudní cestou.¹³⁰ Poměrně obsáhlá je judikatura týkající se vyloučení člena ze spolku, přičemž větší část případů se týká honebních společenstev. Vyloučení člena spolku by mělo být prostředkem *ultima ratio* a tak by k němu mělo být přistupováno. Při rozhodování o vyloučení člena spolku musí být posuzována intenzita jeho

125 Rozsudek NSS 7 As 29/2008, ze dne 28. srpna 2009

126 Rozsudek NSS Pst 1/2009, ze dne 17. února 2010

127 *Kauza mladých komunistů se vrací zpět k Městskému soudu.* [online]. [cit. 11. 3. 2019] Dostupné z: http://www.nssoud.cz/main.aspx?cls=art&art_id=397

128 Rozsudek NS 20 Cdo 2641/2000, ze dne 26. června 2002

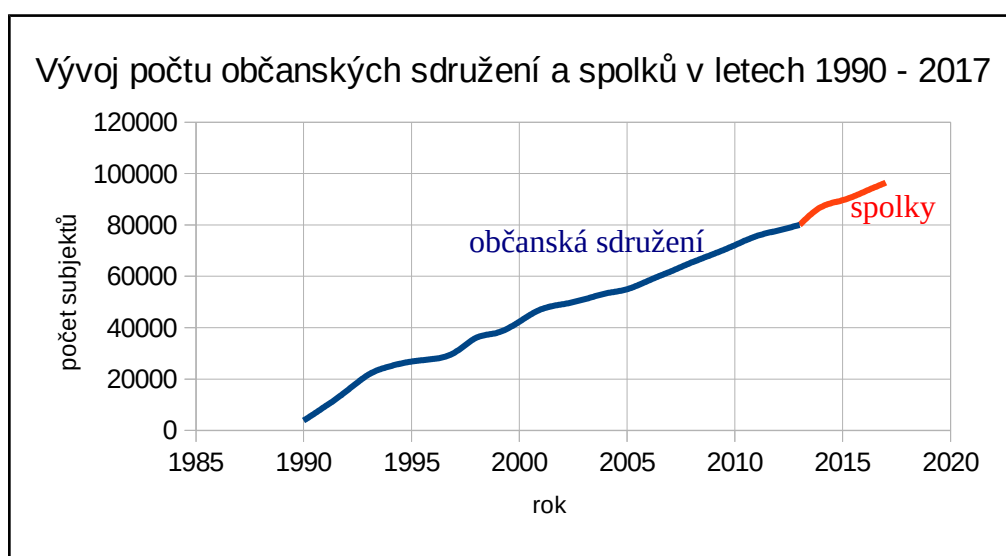
129 Usnesení NS 27 Cdo 484/2017, ze dne 31. května 2017

130 Rozsudek NS 3 Cdon 1177/96, ze dne 17. února 1998

provinění a vyloučení je možné jen v případech, které lze označit jako hrubé porušení povinnosti.¹³¹

6.6 Spolkový život po sametové revoluci

Počínaje rokem 1990 začala nejen v oblasti spolkového práva úplně nová kapitola vývoje společnosti. Po více než padesáti letech byla naše země opět svobodným státem. V roce 1990 bylo registrováno 3879 občanských sdružení, jejichž počet se od té doby každoročně zvyšuje, což znázorňuje následující graf. Zákon o sdružování občanů v § 21 určil, že za sdružení již vzniklá podle tohoto zákona se považují dobrovolné organizace. Jejich povinností bylo pouze oznámit Ministerstvu vnitra do 30. června 1990 svůj název, sídlo a stanovy. Obnovující se občanská sdružení, která navazovala na svou předúnorovou činnost, měla nárok na restituci majetku, který jim byl zkonfiskován.¹³² V neposlední řadě vznikala také zcela nová občanská sdružení.

Graf č. 2 – Vývoj počtu občanských sdružení a spolků v letech 1990 – 2017

131 Rozsudek NS 28 Cdo 1785/2008, ze dne 21. ledna 2009

132 V této souvislosti byl schválen mj. zákon č. 173/1990 Sb., kterým se zrušuje zákon č. 68/1956 Sb., o organizaci tělesné výchovy, a kterým se upravují některé další vztahy týkající se dobrovolných tělovýchovných organizací, který určil, že majetková práva dobrovolných tělovýchovných organizací, která jim byla odňata, se navracejí dle stavu ke dni 31. března 1948 Československé obci sokolské a ostatním znovu vzniklým dobrovolným tělovýchovným organizacím. Nárok bylo nutné uplatnit do 30. června 1991 u nástupnické organizace Československého svazu tělesné výchovy, kterým se stal Český svaz tělesné výchovy.

Na konci roku 1991 byl počet občanských sdružení téměř trojnásobný, bylo jich registrováno 9366. Růst počtu občanských sdružení byl způsoben také příchodem mezinárodních neziskových organizací, které zde vytvářely své pobočky.

Usnesením vlády ČR č. 428 ze dne 10. června 1992 byla zřízena Rada pro nadace, jež nese od roku 1998 název Rada vlády pro nestátní neziskové organizace. Jedná se o poradní orgán vlády, který analyzuje zákony a vyjadřuje se ke změnám, jež mohou mít vliv na neziskový sektor.¹³³

V průběhu 90. let se měnil vztah státu a neziskového sektoru v souvislosti s politickou situací. Prezident Václav Havel považoval občanský sektor za velmi významnou součást společnosti a vyjádřil se, že: „*Lidskému sdružování se vyplatí důvěřovat.*“¹³⁴ Proti tomu Václav Klaus proslul tvrdou kritikou části neziskového sektoru, a dokonce jej označil jako nebezpečí pro demokracii, neboť se podle něj neziskové organizace stejně jako politické strany podílejí na moci, ale na rozdíl od nich se nemusí účastnit voleb.¹³⁵

Český právní řád v reakci na drancování životního prostředí během komunistické nadvlády nabízel a nabízí širokou paletu prostředků, kterými se může občanský sektor účastnit rozhodování o životním prostředí. Tyto prostředky mohou být zneužity, čemuž však nelze zcela zabránit. Obstrukční jednání některých občanských sdružení, jež se zabývají ochranou životního prostředí, vedlo k diskuzi, do jaké míry by měla mít možnost zasahovat např. do výstavby dopravní infrastruktury. V této souvislosti se stal známý zejména vyhrocený boj o trasu dálničního obchvatu města Plzně, kvůli kterému byl nakonec přijat speciální zákon č. 168/2001 Sb., o dálničním obchvatu města Plzně, aby byl omezen vliv ekologických sdružení.¹³⁶

133 *Rada vlády pro nestátní neziskové organizace. Základní informace.* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnno/zakladni-informace-767/>

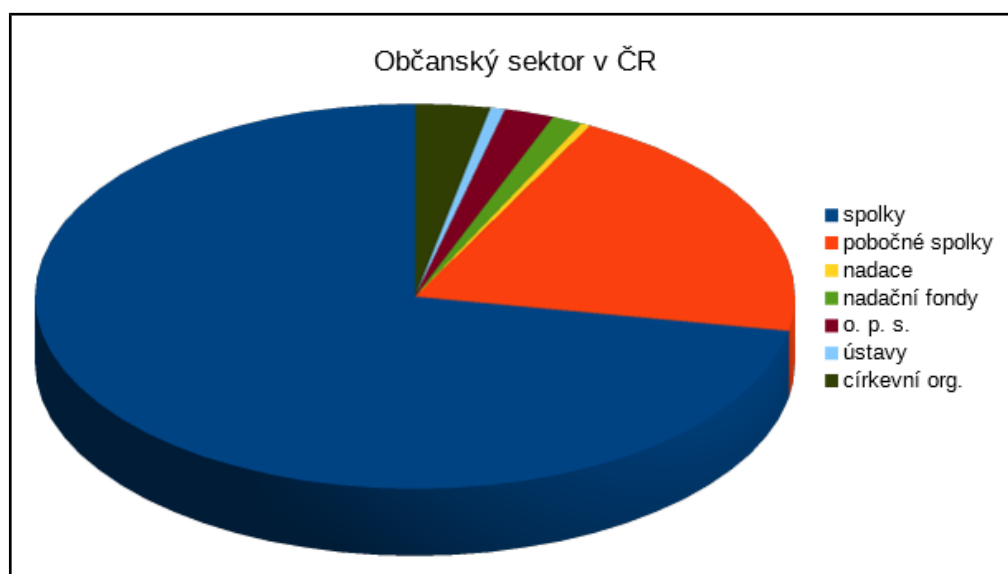
134 *Citáty.* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/index.php?sec=3&id=2&kat=1&from=38&setln=1>

135 *Neziskové organizace žádají od Klause omluvu* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/neziskove-organizace-zadaji-od-klause-omluvu_200506061749_mhromadka

136 *Historie výstavby dálnice D5.* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/historie-vystavby-dalnice-d5>

V období opoziční smlouvy byl vztah státu a neziskového sektoru velmi napjatý. Bývalí studentští vůdci z listopadu 1989 vytvořili kampaň „*Děkujeme, odejděte!*“, která byla namířena proti ODS a ČSSD a rozbujelému klientelismu. Vítězství Václava Klause nad Janem Sokolem při prezidentské volbě v roce 2003 znamenalo pokračování jeho konfliktních vztahů s občanským sektorem. Na vládní úrovni ale začalo docházet postupnému uklidnění situace.

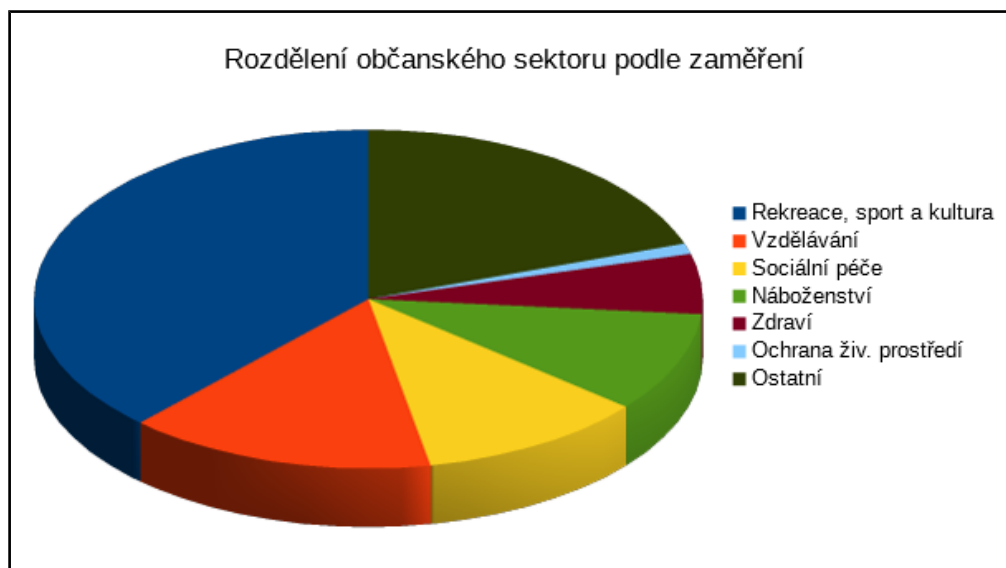
Ze statistických údajů z roku 2017, které shrnuje následující graf č. 3, plyne, že v České republice je součástí občanského sektoru přibližně 131.000 subjektů, přičemž se v naprosté většině jedná o spolky a pobočné spolky.¹³⁷ Počet spolků se každoročně zvyšuje o několik tisíc, není ovšem známo, kolik spolků zapsaných v rejstříku skutečně vyvíjí činnost. Podle hrubého odhadu Českého statistického úřadu je nečinná jedna třetina až jedna polovina všech spolků. ČSÚ také zkoumal, čím se jednotlivé spolky zabývají, což shrnuje graf č. 4 na následující straně.¹³⁸

Graf č. 3 – Občanský sektor v ČR

137 ČSÚ pojímá neziskový sektor poněkud širěji a řadí do něj i politické strany, vysoké školy a profesní komory, nicméně číslo 131.000 vychází po odečtení těchto subjektů a ani graf na následující straně je nezahrnuje.

138 FORŤOVÁ, J., PROUZOVÁ, Z. Dobrovolníci v Česku. *Statistika&My*. Praha: Český statistický úřad, 2017(3). s. 24

Graf č. 4 – Rozdělení občanského sektoru podle zaměření

Pod položku „ostatní“ patří např. dobrovolní hasiči, spolky na ochranu zvířat, spolky poskytující pomoc obětem trestných činů, a další. Je třeba zdůraznit, že graf pouze zobrazuje rozdělení spolků podle jejich zaměření (účelu), ale nijak nereflektuje jejich členskou základnu.

Je třeba zmínit, že se neustále zvyšuje povědomí o činnosti spolků, stejně jako zapojení občanů do jejich činnosti. Podle údajů ČSÚ vykonávalo v roce 2012 v menších spolcích (které mají do devíti stálých zaměstnanců) činnost 608 693 dobrovolníků, kteří odpracovali neuvěřitelných 30,5 milionu hodin ve svém volném čase. Dalších více než 300 000 dobrovolníků působilo v pobočných spolcích (resp. organizačních jednotkách sdružení), a ti odvedli více než 805 milionu hodin dobrovolné práce. Přestože se spolkový život v České republice neustále rozvíjí, domnívám se, že stavu v období první republiky zdaleka nedosáhl.^{139 140}

Občanský sektor s sebou však nese i určitá rizika. Některé spolky dokáží vzbudit zdání, že zastupují širokou veřejnost a snaží se tlačit na politiky, kteří kvůli obavám z veřejného mínění schvalují jimi navrhaná řešení, která však rozhodně nemají širokou veřejnou podporu. Existují spolky s velkým

139 FOŘTOVÁ, J. Význam neziskových institucí v ČR roste. *Statistika&My*. Praha: Český statistický úřad, 2017(3). s. 20 – 21

140 FOŘTOVÁ, J., PROUZOVÁ, Z. Dobrovolníci v Česku. *Statistika&My*. Praha: Český statistický úřad, 2017(3). s. 23

mediálním pokrytím, které např. hodnotí politiky podle svých kritérií a poté doporučují lidem volbu s nimi sympatizujícími politickými stran.¹⁴¹

Z tohoto důvodu vyjadřují někteří lidé opovržení občanským sektorem, ale je třeba si uvědomit, že naprostá většina spolků i jiných forem sdružování napomáhá rozvoji společnosti a zlepšuje život řadě lidí, kteří o tom nemají někdy ani tušení. Nejlepší obranou proti výše zmíněným nátlakovým spolkům je aktivní zapojení každého člověka do dění ve společnosti, například členstvím v některém spolku nebo účastí u voleb.

141 *Velký test křiklounů z Rekonstrukce státu.* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/wUDT9/velky-test-agresivnich-kriklounu-z-rekonstrukce-statu>

7. Závěr

Při psaní diplomové práce jsem si uvědomil, že pro pochopení některých současných institutů spolkového práva je potřebné poznání právních úprav z minulosti. Sdružování občanů a jeho právní úprava zrcadlí situaci ve společnosti, a proto se zabývám nejen zákony, ale všímám si i spolkového života v jednotlivých obdobích.

Spolky na našem území zažily doby rozkvětu, kdy se jim dařilo i díky příznivým právním úpravám, ale také období těžká, kdy jim autoritativní režimy kladly do cesty nejrůznější překážky od uplatňování povolovacího principu, přes kontrolu a omezování jejich činnosti až po snahu o jejich zneužití k ovlivňování občanů.

Sdružování v dnešním slova smyslu se na našem území začalo rozvíjet po roce 1848, kdy byl však pro vznik spolku nutný souhlas úřadů. Velmi významný byl proto zákon č. 134/1867 ř. z., který zavedl registrační princip při vzniku spolků a platil prakticky v nezměněné podobě i v období první republiky a poté spíše formálně až do roku 1951. Tento zákon umožnil rozvoj spolkového života, do něhož se zapojily široké vrstvy obyvatel.

K významnému omezení spolčovací svobody došlo již v období druhé republiky, restrikce byly dále významně rozšířeny v období protektorátu. Poté byl po krátkém obnovení v letech 1945 – 1948 spolkový život zcela podřízen kontrole státu, a to díky zákonu o dobrovolných organizacích z roku 1951. Pro všechny nedemokratické a totalitní režimy totiž představuje svobodné sdružování lidí velké nebezpečí, a proto kromě restriktivních právních úprav používají i různé nástroje, ke kterým jim chybí zákonné zmocnění, aby sdružování omezily.

Svobodné sdružování představuje jeden ze základních kamenů demokratické společnosti, a proto od roku 1990 dochází k postupné obnově spolků, ale zejména spolkového života v naší zemi. Řada dávno zakázaných spolků obnovila svoji činnost, stejně jako začaly vznikat spolky nové. Nová právní úprava spolčování byla přijata již v březnu 1990. Právo na svobodné sdružování je od roku 1991 zakotveno v Listině základních práv a svobod.

Od roku 2014 je právní úprava spolků součástí nového občanského zákoníku. Na nové spolkové úpravě lze pochopitelně nalézt některé nedostatky, nicméně v historických souvislostech vidíme, že rozvíjí to, co se osvědčilo v předchozích obdobích.

Občanský sektor urazil od roku 1990 do dnešních dnů velmi dlouhou a důležitou cestu. Je třeba zdůraznit, že sdružování je v současnosti bezpochyby nejsvobodnější ze všech srovnávaných období a mělo by být v zájmu každého občana, aby v budoucnu nezačalo docházet k jeho omezování, ať už právnímu nebo faktickému.

Resumé

The diploma thesis deals with the historical development of legislation about association law from 1848 to present. In the first chapter is mentioned the structure of the thesis, content of other chapters and than there are some informations about the idea of non-profit organisations. The next chapter presents the period preceding year 1848, which means really breafly history of associations and non-profit organisations from Roman Empire, across the Middle Ages to modern history. In the second part of that chapter is mentioned the act no. 253/1852 Sb., which is called The Old Austrian Associaaton Act.

Third chapter is engaged in the act no. 134/1867 Sb., which is called The New Austrian Association Act. This act has the longest validation for the time being, because it was valid in our country until the year 1951. The most important feature was the fact that this act had given up the preceding system of concessions for associations. Since 1867 when founding the association was enough to fulfil the clear conditions in the New Austrian Association Act and nothing else. Than the thesis follows the period of The First Czechoslovak republic which brought some changes in the association act. The Supreme Administrative court has made lost of important decisions in association law which are mentioned just as the development of association in our country.

Next two chapters deals with two unfreedom periods. The fourth chapter is about the joyless period called The Second Czechoslovak republic and the World War II. The association law was restricted a lot. This period mentioned closing down lots of associations, which were dangerous for the regime. Short time after World War II was restored the association law from The First republic, but it has finished in february 1948, when the Communist party has started reigning. The fifth chapter is about the changes in association law during the Communist domunance. The New Austrian Association Act was invalidated and there was created whole new act no. 68/1951 Sb., which was called The Voluntary Organisations Act. That act has destroyed the freedom associating in our coutry and subordinated it tho the state control.

Sixth chapter is about development of association law from the year 1990 to present. In the first part is explored the act no. 83/1990 Sb., about association of citizens. That act was really short and it was inspired in Austrian act from 1867. But the law has changed in 2014, when the New Civil Code started to be used. In the Civil Code are the associations and other parts of non-governmental sector regulated, too. The Civil Code is very detailed, but some regulations are strange and it is necessary to wait, how will the courts decide. In the seventh ending chapter the thesis pushes off the main informations.

Zdroje a prameny

Knižní publikace

1. BENDA, J. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-2462-119-7.
2. ČERNÝ, P. *Zákon o sdružování občanů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-328-8.
3. DUSIL, V., KLIMENT, J. *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého - zákon spolkový a shromažďovací*. 1. vyd. Praha: V. Linhart, 1936.
4. HURDÍK, J. *Právnícké osoby a jejich typologie*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-790-1.
5. HURDÍK, J., TELEČEK, I. *Zákon o nadacích a nadačních fondech. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998. ISBN 80-7179-199-7.
6. KINCL, M., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-0.
7. KINDL, M., ŠÍMA, A. a kol. *Úskalí spolkového práva*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-642-2.
8. KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Kapitoly z dějin tělesné kultury*. 4. vyd. Praha: Karolinum, 2018. ISBN 978-80-2463-420-3.
9. KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7470-362-2.
10. KUDRLIČKA, V. *Šumava: co zmizelo z Královského hvozdu*. 1. vyd. Praha: Baset, 2005. ISBN 80-7340-047-2.
11. LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-529-9.
12. MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-8721-239-4.
13. RONOVSÁ, K. *Nové české nadační právo v evropském srovnání*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-972-2.
14. RONOVSÁ, K., VITOUL, V., BÍLKOVÁ, J. a kol. *Nové spolkové právo v otázkách a odpovědích*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7502-020-8.
15. RONOVSÁ, K. *Spolkové a nadační právo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4512-5.

16. ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-630-3.
17. TELEČ, I. *Spolkové právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998. ISBN 80-7179-194-6.
18. UHLÍŘ, J. B. *Ve stínu říšské orlice*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2002. ISBN 80-864493-05-9.
19. VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3.

Odborná periodika

1. RONOVSÁ, K. Spolky „po novu.“ *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora, 2014(6). ISSN 1210-6348.
2. FOŘTOVÁ, J. Význam neziskových institucí v ČR roste. *Statistika & My*. Praha: Český statistický úřad, 2017(3). ISSN 1804-7149.
3. FOŘTOVÁ, J., PROUZOVÁ, Z. Dobrovolníci v Česku. *Statistika & My*. Praha: Český statistický úřad, 2017(3). ISSN 1804-7149.

Internetové zdroje

1. SOKOL, J. *Občanská společnost a komunikace* [online]. 17. 2. 2001 [cit. 20. 12. 2018]. Dostupné z: www.jansokol.cz/2014/03/obcanska-spolecnost-a-komunikace/
2. *Historická období Sokola* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/obsah/5405/historicka-obdobi>
3. *Sokolské osobnosti* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/obsah/5406/sokolske-osobnosti>
4. *Tělocvičný spolek paní a dívek pražských* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/5-2003-10/telocvicny-spolek-pani-a-divek-prazskych.html>
5. *Historie KČT* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>
6. *Počátky Orla v Čechách* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_cechy
7. *Historie Jednoty českých matematiků a fyziků* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://jcmf.cz/?q=cz/node/4>

8. *155 let existence Spolku českých lékařů v Praze* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.scl-praha.cz/o-spolku>
9. BALÍK, S. *Historie Jednoty českých právníků* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.jednotaceskychpravniku.cz/historie-jednoty>
10. *O spolku mediků českých* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.spolekmedikucekych.cz/osmc>
11. *Historie českého svazu stavebních inženýrů* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://150letsia.cz/2015-09-04-06-36-19/historie-cssi-865-2015>
12. *Svatobor* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.intranet.cz/svatobor/svatobor.htm>
13. *Několik řádků o historii umělecké besedy* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.umeleckabeseda.cz/umelecka-beseda/historie>
14. *Ženský výrobní spolek český (1871 – 1972)* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://knihyznovunalezene.eu/cs/vlastnici/zensky-vyrobnispolek.html>
15. *František Ladislav Chleborad* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: https://knihovna.vse.cz/zlatyfond/html/aut_chleborad.htm
16. *Národní fronta* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/nf.php>
17. *Zpravodaj 1/2017* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.zahradkari.cz/zpravodaje/zpravodaj_2017_1.pdf
18. *Historie hnutí Brontosaurus* [online]. [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://vzdelavani.brontosaurus.cz/pro-organizatory/metodicke-podklady/historiehnutibrontosaurus.html>
19. *Statistika počtu nestátních neziskových organizací v letech 1990 – 2012* [online]. [cit. 26. 1. 2019]. Dostupné z: www.neziskovky.cz/stat_NNO_tabulka_1990_2012txt12780.pdf
20. *Návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů* [online]. 4. 5. 2007 [cit. 9. 12. 2018]. Dostupné z: www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=11030
21. *Poplatky spojené se zápisem do spolkového rejstříku*. [online]. 6. 1. 2015 [cit. 27. 1. 2019]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/poplatky-spojene-se-zapisem-do-spolkoveho-rejstriku-96615.html>

22. *Musí spolek při zápisu platit poplatek?* [online]. 6. 1. 2015 [cit. 27. 1. 2019]. <https://frankbold.org/poradna/kategorie/spolky/dotaz/musi-spolek-pri-zapisu-platit-poplatek>
23. *Soudní poplatek za prvozápis spolku.* [online]. 17. 3. 2015 [cit. 27. 1. 2019]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/soudni-poplatek-za-prvozapis-spolku-97111.html>
24. *Nový návrh zákona o statusu veřejné prospěšnosti.* [online]. 14. 12. 2016 [cit. 27. 1. 2019]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/novy-navrh-zakona-o-statusu-verejne-prospesnosti-103823.html>
25. *Senát ruší ustanovení statusu veřejné prospěšnosti.* [online]. 13. 8. 2017 [cit. 27. 1. 2019]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2017/08/senat-rusi-ustanoveni-statusu-verejne-prospesnosti-neobsahovalo-uzakony-prospech/>
26. *Půl roku po účinnosti novely stavebního zákona.* [online]. [cit. 4. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/aktualne/pul-roku-poucinosti-novely-stavebniho-zakona-108133.html>
27. *Rizika uzavírání distančních smluv.* [online]. [cit. 8. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.asociace-sos.cz/clanky/distancni-smlouvy/>
28. *Návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů.* [online]. 4. 5. 2007 [cit. 9. 12. 2018]. Dostupné z: www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=11030
29. *Důvody pro odmítnutí registrace občanského sdružení.* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <http://sbirka.nssoud.cz/cz/registrace-obcanskeho-sdruzeni-duvody-odmitnuti-registrace.p3297.html>
30. *Kauza mladých komunistů se vrací zpět k Městskému soudu.* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: http://www.nssoud.cz/main.aspx?cls=art&art_id=397
31. *Rada vlády pro nestátní neziskové organizace. Základní informace.* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnno/zakladni-informace-767/>
32. *Citáty.* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/index.php?sec=3&id=2&kat=1&from=38&setln=1>
33. *Neziskové organizace žádají od Klause omluvu* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/neziskove-organizace-zadaji-od-klause-omluvu_200506061749_mhromadka
34. *Historie výstavby dálnice D5.* [online]. [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/historie-vystavby-dalnice-d5>

35. *Velký test křiklounů z Rekonstrukce státu.* [online]. [cit. 11. 3. 2019].
Dostupné z: <https://echo24.cz/a/wUDT9/velky-test-agresivnich-kriklounu-z-rekonstrukce-statu>

Právní předpisy

Není-li uvedeno jinak, byl text právního předpisu zjištěn pomocí databáze ASPI.

1. Pillersdorfova ústava. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2015/MP201Zk/um/web/doc/19-stoleti/Pillersdorfova_ustava_1848.pdf
2. Stadionova ústava. Dostupné z: toulkystomem.cz/Ruzne/dokumenty/ostatni/RU/texty/Ustava-1849_Stadion.pdf
3. Císařský patent č. 253/1852 ř. z.
4. Únorová ústava. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/20-1861.htm>
5. Zákon č. 1/1863 ř. z.
6. Zákon č. 134/1867 ř. z.
7. Zákon č. 135/1867 ř. z.
8. Prosincová ústava. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2015/MP201Zk/um/web/doc/19-stoleti/Prosincova_ustava_1867.pdf
9. Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.
10. Ústavní zákon č. 37/1918 Sb. z. a n.
11. Zákon č. 447/1919 Sb. z. a n.
12. Ústavní zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.
13. Zákon č. 267/1920 Sb. z. a n.
14. Zákon č. 2/1924 Sb. z. a n.
15. Zákon č. 201/1933 Sb. z. a n.
16. Vládní nařízení č. 9/1939 Sb.I
17. Vládní nařízení č. 13/1939 Sb.II
18. Vládní nařízení č. 30/1939 Sb.I
19. Vládní nařízení č. 97/1939 Sb.
20. Vládní nařízení č. 136/1940 Sb.
21. Vládní nařízení č. 187/1942 Sb.
22. Vládní nařízení č. 188/1942 Sb.
23. Dekret presidenta republiky č. 11/1944 Úř. věstn. čsl.
24. Dekret presidenta republiky č. 81/1945 Sb.

25. Ústavní zákon č. 150/1948 Sb.
26. Zákon č. 68/1951 Sb.
27. Vyhláška Ministerstva vnitra č. 320/1951 Sb.
28. Zákon č. 71/1952 Sb.
29. Zákon č. 68/1956 Sb.
30. Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.
31. Zákon č. 141/1961 Sb.
32. Zákon č. 23/1962 Sb.
33. Zákon č. 102/1963 Sb.
34. Zákon č. 40/1964 Sb.
35. Zákon č. 74/1973 Sb.
36. Zákon č. 64/1986 Sb.
37. Zákon č. 83/1990 Sb.
38. Zákon č. 84/1990 Sb.,
39. Zákon č. 85/1990 Sb.
40. Zákon č. 173/1990 Sb.
41. Zákon č. 208/1991 Sb.
42. Zákon č. 549/1991 Sb.
43. Zákon č. 114/1992 Sb.
44. Zákon č. 161/1992 Sb.
45. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.
46. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.
47. Zákon č. 248/1995 Sb.
48. Zákon č. 227/1997 Sb.
49. Zákon č. 121/2000 Sb.
50. Zákon č. 449/2001 Sb.
51. Zákon č. 3/2002 Sb.
52. Zákon č. 119/2002 Sb.
53. Zákon č. 150/2002 Sb.
54. Zákon č. 435/2004 Sb.
55. Zákon č. 561/2004 Sb.
56. Zákon č. 634/2004 Sb.

- 57. Zákon č. 89/2012 Sb.
- 58. Zákon č. 90/2012 Sb.
- 59. Zákon č. 304/2013 Sb.

Judikatura

- Sbírka rozhodnutí Říšského soudu ve Vídni: 185/1879, 204/1880, 271/1883, 511/1891, 820/1897, 894/1898, 996/1900
- Bohuslavova sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu Československé republiky: 1018/1921, 1230/1922, 1679/1922, 2766/1923, 4081/1924, 8384/1930
- Nálezy ÚS: IV. ÚS 540/98
- Rozhodnutí NSS: 1 Ans 3/2007, 7 As 29/2008, Pst 1/2009
- Rozhodnutí NS: 3 Cdon 1177/96, 20 Cdo 2641/2000, 28 Cdo 1785/2008, 27 Cdo 484/2017

Seznam tabulek a grafů

- Tabulka č. 1 – Seznam jednotlivých složek Národní fronty (stav k roku 1978), zdroj dat: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/nf.php>
- Graf č. 1 – Vývoj počtu nadací a nadačních fondů
- Graf č. 2 – Vývoj počtu občanských sdružení a spolků v letech 1990 – 2017
- Graf č. 3 – Občanský sektor v ČR
- Graf č. 4 – Rozdělení občanského sektoru podle zaměření
- Zdroje dat grafů: FOŘTOVÁ, J. Význam neziskových institucí v ČR roste. *Statistika & My*. Praha: Český statistický úřad, 2017(3). s. 20 - 21 a www.neziskovky.cz/clanky/511_695/fakta_statistika-postu-nno/

Délka diplomové práce

- Vlastní text diplomové práce (od úvodu po závěr, bez tabulek, grafů a poznámek pod čarou) má rozsah 67,5 normostrany.